

ČITATEL'SKÝ PROGRAM PRE DETI DO 10 ROKOV

Katarína Vančíková
Barbara Švidraň Basarabová
Štefan Porubský

**ČITATEĽSKÝ PROGRAM PRE DETI
DO 10 ROKOV**

Katarína Vančíková, Barbara Švidraň Basarabová,
Štefan Porubský

Škola dokorán – Wide Open School n. o

2024

Publikácia vyšla s podporou projektu UNICEF. Názory vyjadrené v tejto publikácii nereflektujú automaticky stanovisko a postoje organizácie UNICEF.

Autori: prof. PaedDr. Katarína Vančíková, PhD.
Mgr. Barbara Švidraň Basarabová, PhD.
prof. PaedDr. Štefan Porubský, PhD.

Recenzovali: Mgr. Monika Perecárová
Mgr. Michaela Vargová, PhD.

Jazyková korekcia: Mgr. Katarína Ďurišová

Návrh obálky: Mgr. Barbara Švidraň Basarabová, PhD.

ISBN: 978-80-974741-3-3
(online dokument)

EAN: 9788097474133
(online dokument)

© Katarína Vančíková, Barbara Švidraň Basarabová, Štefan Porubský

POUŽITÉ PIKTOGRAMY

zamyslenie sa, úvaha, dilema

odporúčanie, rada, inšpirácia ako postupovať

odporúčanie, rada, inšpirácia čomu sa vyhnúť

OBSAH

POUŽITÉ PIKTOGRAMY	4
ÚVOD.....	6
1. Čitateľská gramotnosť a čitateľstvo vo vzájomnom vzťahu	8
2. Fázy rozvoja čítania	12
3. Budovanie čitateľských návykov a záujmu o čítanie	16
Dospelý ako facilitátor, motivátor a čitateľský vzor.....	16
Prostredie stimulujúce pozitívne zážitky z čítania	21
Výber vhodnej knihy	26
4. Príprava na čítanie.....	34
Spoločné čítanie s dospelým	34
Hry a aktivity ako príprava na čítanie a písanie.....	35
5. Rozvoj čitateľských zručností	43
6. Práca s príbehom	47
7. Rozvoj čitateľskej gramotnosti a čitateľstva u detí So špeciálnymi potrebami	53
Záver.....	57
Zoznam bibliografických odkazov.....	58
Prílohy	59

ÚVOD

Chceme mať šťastné, múdre a na život dobre pripravené deti. Život každého z nás, a rovnako aj život našich detí, prebieha v troch svetoch. Jeden svet je fyzická realita, v ktorej sa nachádzame. Druhý svet tvorí pavučina medziľudských vzťahov, ktorú si v priebehu svojho života tkáme vďaka spolužitiu s inými ľuďmi, nám blízkymi i vzdialenými. Tretí svet je svet vnútorný, skrytý očiam ostatných, je to svet nášho prežívania. Dieťa od svojho narodenia, ba dokonca aj ešte predtým, postupne objavuje pre seba tieto tri svety. Toto objavovanie sa uskutočňuje priamou skúsenosťou aj sprostredkovane – rozprávaním sa, hraním sa, sledovaním televízie a iných médií a pod. Ukazuje sa, že kľúčovú úlohu v tomto procese však stále zohráva kniha. To, čo kniha dieťaťu sprostredkuje, predstavuje ničím nenahraditeľnú potravu pre jeho duševný rozvoj. Ako každý počítač funguje dobre len vtedy, ak je vybavený dobrým softvérom, kniha je softvérom myslenia, prežívania a tvorivej aktivity dieťaťa. Mala by ho sprevádzať už od jeho narodenia. Prečo?

My ľudia sme iní ako všetky ostatné živočíchy na Zemi. Napríklad v tom, že sa rodíme ako nehotoví. Mozog novorodenca predstavuje iba jednu štvrtinu veľkosti dospelého človeka. Na dosiahnutie maximálnej veľkosti potrebuje niekoľko rokov. Tento čas je obrovskou príležitosťou „pomáhať“ vyvíjajúcemu sa mozgu dieťaťa v tom, aby nielen rástol, ale aby aj dobre fungoval. To znamená, že mozog sa naučí typicky ľudským podobám myslenia, ktorých základom je jazyk a reč. Jazyk je nástrojom ľudského myslenia a reč je nástrojom vyjadrenia toho, čo myslíme. Dieťa si postupne osvojuje jazyk a reč v závislosti od toho, aké učiace nástroje používajú tí, ktorí ho tomu učia. Sú to v prvom rade rodičia, rodinní príslušníci a neskôr aj učitelia. Jedným z podstatných učiacich nástrojov je kniha. Kniha ako predmet, s ktorým sa dá manipulovať, kniha ako predmet, ktorý sprostredkuje vizuálne vnemy, kniha ako predmet, ktorý sprostredkuje zmysluplné zvuky a konečne kniha, ktorá sprostredkuje príbeh. Rozprávanie (čítanie) príbehov je odveký spôsob, ako sa dieťa vovádza do ľudskej spoločnosti a jej kultúry. Vďaka príbehom sa dieťa postupne učí tomu, ako v spoločnosti, do ktorej sa narodilo chápať pravdu, krásu a dobro. Ľudia nemusia svojim deťom vymýšľať príbehy nanovo, majú k dispozícii knihy. Preto je potrebné s deťmi čítať a viesť deti k čítaniu. Je potrebné robiť to čo najskôr, teda už po narodení.

Dieťa už v útlom veku dobre vníma rôzne zrakové podnety. Oči a ústa sú jeho najčulejšie zmysly. Prehadzovať knihu v rukách, skúsiť ju ústami, vnímať prvé farebné odtiene na kresbách v knihe a počúvať upokojujúci hlas matky, ktorá opisuje, čo kniha obsahuje, vytvára prvý pozitívny vzťah dieťaťa ku knihe. Ako dieťa rastie, vníma to, čo mu je čítané. V mozgu sa intenzívne vytvárajú nové neurónové spoje, tak dôležité pre ďalšie učenie sa. Sústreďenie sa na knihu a jej príbeh pomáha dieťaťu sústrediť sa v podnetmi presýtenom svete. Čítaním s dieťaťom sa intenzívne rozvíja jeho slovná zásoba, a tým aj komunikačné schopnosti. Dieťa začína chápať súvislosť medzi napísaným, nakresleným a čítaným textom. Kniha a jej príbeh evokuje dieťa klásť otázky a pátrať po odpovediach. Rozvíjajú sa jeho rozumové schopnosti. Vie sa pozeráť na svet očami hrdinov z jeho príbehov a stáva sa empatickým. Spoznáva emočné stavy – radosť, smútok, hnev, žiaľ a podobne. Príbehy z kníh ho unášajú do sveta fantázie, pričom sa učí chápať rozdiel medzi vymysleným a skutočným. Preto nielen doma, ale aj v škole čítajme s deťmi každý deň.

Budú šťastnejšie, múdrejšie a lepšie pripravené pre školu a život, v ktorom sa celoživotné učenie sa stáva nevyhnutnosťou.

Cieľom tejto publikácia je poskytnúť metodické podnety pre učiteľky a učiteľov v materských školách a na 1. stupni ZŠ k tomu, ako rozvíjať u detí lásku ku knihám, ako u nich rozvíjať ich čitateľskú gramotnosť a to, čo nazývame čitateľstvom.

Autorský tím

1. ČITATEĽSKÁ GRAMOTNOSŤ A ČITATEĽSTVO VO VZÁJOMNOM VZŤAHU

Dnes už vieme, že ak dieťa začne s čítaním už v ranom veku, výrazne to pomáha jeho budúcej školskej úspešnosti. Čítanie s deťmi už v útlom veku výrazne napomáha rozvíjať vo vzájomnej pozitívnej závislosti kognitívnu (osobitne jazykovú), sociálno-emocionálnu a aj psychomotorickú stránku ich osobnosti. Ak chceme, aby bolo malé dieťa v budúcnosti osobnosťou s rozvinutými komunikačnými schopnosťami, s pozitívnym vzťahom k čítateľstvu, aby bolo kriticky mysliace a schopné vyhľadávať a nachádzať tie správne informácie a tieto efektívnym spôsobom využívať, musíme ho to učiť už v ranom detstve. Už v tomto veku začína učenie sa čítať. Dieťa je pre to motivované svojou prirodzenou zvedavosťou a prvými skúsenosťami s počúvaním príbehov a prezeraním kníh ako príjemnými a zábavnými zážitkami. Dieťa sa tak stáva súčasťou **procesu vynárajúcej sa gramotnosti** ako spontánneho objavovania čítania a písania. Je to štádium, v rámci ktorého si osvojuje tzv. **pregramotné spôsobilosti**, ktoré sú predpokladom toho, aby sa stalo gramotným. Tieto spôsobilosti, ktoré sa u dieťaťa rozvíjajú vo veku od narodenia približne do piatich rokov jeho života, predikujú jeho neskoršiu úroveň osvojovania čitateľskej gramotnosti a sú indikované úrovňou:

- **hovorenej podoby jazyka/reči** – porozumenie počutému, slovná zásoba,
- **fonologickým uvedomovaním** – schopnosť uvedomovať si súvislosti medzi písanou podobou reči a zvukovou charakteristikou v jeho hovorenej podobe,
- **osvojovania konceptu tlače** – pravidlá štruktúrovania knihy či iných tlačených textov (smerovanie, medzery, kapitoly, vety, slová, písmená ako stavebné kamene textu...).

Podobne, ako je to v širšie poňatom koncepte učenia sa, aj špecificky v oblasti osvojovania čitateľskej gramotnosti existujú rozmanité teoretické prístupy, ktoré sa usilujú odhaliť procesy osvojovania i facilitovania (napomáhania zvonka) týchto procesov. V súčasnosti sa tieto teoretické koncepcie zhodujú v tom, že nezámerné i zámerné pôsobenie sociálneho prostredia, v ktorom dieťa žije a vyrastá, zohráva kľúčovú úlohu aj v osvojovaní čitateľskej gramotnosti a formovaní čítateľstva ako uspokojovania sebaaktualizačnej potreby dieťaťa (viac o tom v publikácii Učenie sa hrou v ranom detstve). V tejto súvislosti sú stále aktuálne práce **L. S. Vygotského**, ktoré sú založené na presvedčení, že učenie sa je hnacou silou rozvoja. Vygotskij v tejto súvislosti poukázal na to, že komunikácia v škole sa kvalitatívne odlišuje od komunikácie v bežnom živote. V škole majú slová (verbálne či písomne sprostredkované) nielen komunikačnú funkciu, ale sú aj objektom učenia sa. To znamená, že v škole sa dieťa nielen „učí jazyk“, ale jazyk aj poznáva, teda učí sa „o jazyku“ (Zápotočná, Petrová, 2010). V tomto zmysle by učebné prostredie malo byť usporiadané tak, aby poskytovalo dostatočné množstvo impulzov k používaniu jazyka a k poznávaniu jazyka v jeho prirodzenej podobe. Jednotlivé zložky jazyka sa preto neučia izolovane a v nejakých štruktúrovaných časovo na seba nadväzujúcich krokoch, ale v ich

autentickom sociálnom kontexte a v procese **vznikajúcej/vynárajúcej sa čitateľskej, resp. širšie poňatej jazykovej gramotnosti.**

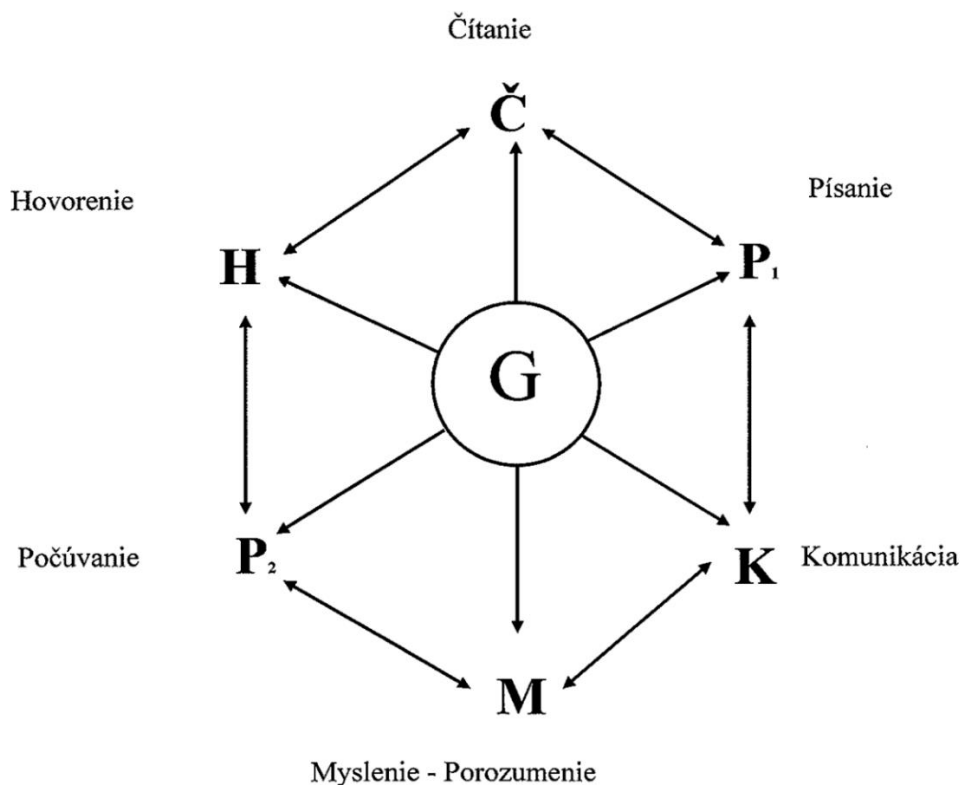

Schéma 1: Pojmová mapa jazykovej/čitateľskej gramotnosti (podľa Zápotočná & Petrová, 2010) ponímaná ako komplex kompetencií, ktoré gramotnosť vytvárajú: Č – čítanie, P₁ – písanie, P₂ – počúvanie, H – hovorenie, M – myslenie a porozumenie, K – komunikácia.

Kompetencie uvedené v schéme 1 nie sú vzájomne izolované, ale vytvárajú jeden komplex, ktorého zložky sa od seba nedajú oddeliť. To znamená, čo v procese vzdelávania detí sa efektívne vyučovanie prejavuje tým, že zahŕňa všetky tu uvedené zložky. Je teda zjavné, že aj sústredenie sa na rozvoj čitateľskej gramotnosti u detí v ranom veku musí prebiehať v **komplexe činností**, ktorých obsahom je okrem samotného „čítania“ aj úsilie o porozumenie čítanému, o komunikáciu toho, čo bolo prečítané, o aktívne počúvanie toho, kto komunikuje a aj o „písomné“ vyjadrovanie toho, čo čitateľ prežíval, vnímal a „domýšľal“ v súvislosti s prečítaným. Ide teda o **sociálny proces**, ktorého aktívnou súčasťou sú všetci tí, ktorí sa tohto procesu zúčastňujú. Ak sa rozvoj jednotlivých zložiek uskutočňuje oddelene, výsledkom je iba ich mechanické uplatňovanie, ktoré deťom nedáva zmysel.

Dobrou analógiou **konceptu vynárajúcej gramotnosti** je ľadovec plávajúci v mori. Vrchol ľadovca je viditeľný voľným okom, ale tvorí len malú časť jeho celku. Podobne je to u dieťaťa. Jeho konkrétne „čitateľské“ a „pisateľské“ prejavy sú iba viditeľným vrcholom toho, čo voláme jazyková gramotnosť. To podstatné, ako aj v prípade ľadovca, sa však skrýva pod hladinou. Sú to vedomosti, spôsobilosti a porozumenie svetu, ktoré „živia“ viditeľné prejavy gramotnosti dieťaťa a ktorých hĺbka a rozsah tvoria jeho kvalitu. A podobne ako pevný ľadovec potrebuje pre svoju existenciu vhodné morské prostredie, aj jazyková gramotnosť dieťaťa sa môže rozvíjať len v dostatočne podnetnom prostredí. Je ním také prostredie, v ktorom sa deje rozprávanie v omnoho širšej miere, než si to vyžaduje reálna situácia a to vo všetkých jeho možných podobách.

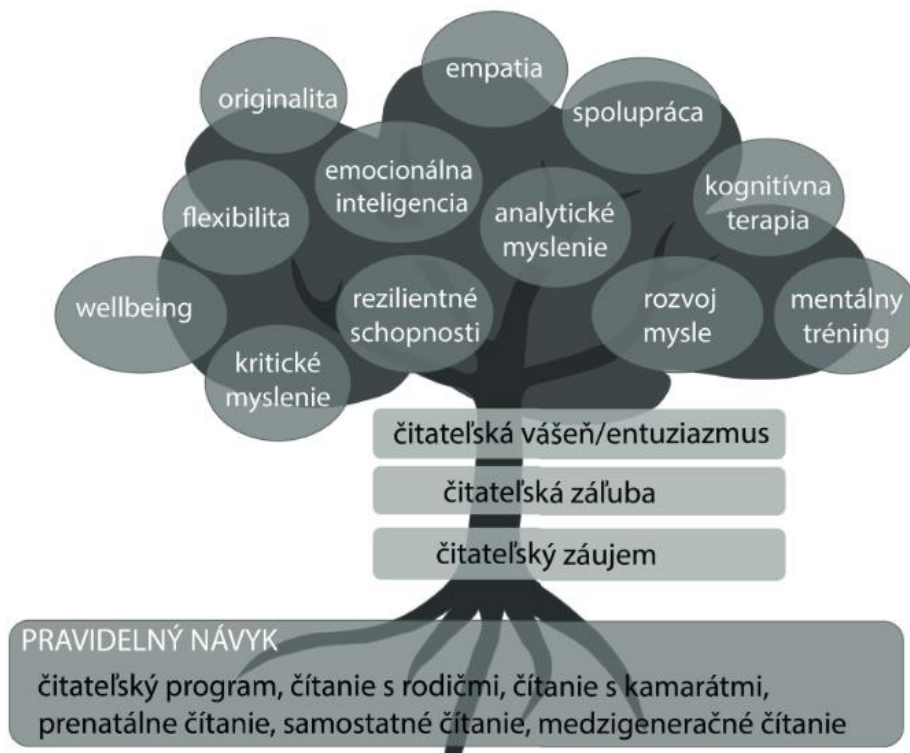
Podľa definície PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) môžeme pod pojmom **čitateľská gramotnosť** (reading literacy) rozumieť celoživotne sa rozvíjajúcu vybavenosť človeka vedomosťami, zručnosťami, schopnosťami, postojmi a hodnotami, potrebnými pre využívanie všetkých druhov textov v rôznych individuálnych a sociálnych kontextoch. Čitateľská gramotnosť je teda súčasťou **funkčnej gramotnosti**. Ide o komplexný súbor čitateľských zručností, pomocou ktorého sa rozvíja schopnosť človeka učiť sa učiť. Ak si následne položíme otázku, kto je teda čitateľsky gramotný človek? Tak odpoveďou bude, že ide o človeka, ktorý využíva čítanie k vlastnému rozvoju a konaniu.

Čitateľská gramotnosť je nevyhnutnou podmienkou pre zrod **čitateľstva**. Tento pojem odborníci (Babiaková, 2016; Kováčová Švecová & Simanová, 2020) spájajú so záujmom a radosťou z čítania. Čitateľstvo začína budovaním čitateľských návykov, ktoré prerastajú postupne do záujmu až čitateľskej vášne, ktorá sa stáva súčasťou životného štýlu človeka. Autorky Kováčová Švecová a Simanová (2020) opisujú cestu k vášnivému čitateľovi takto:

- Cesta k čitateľstvu vedie cez **návyk k čítaniu**. Podľa autoriek ide o správanie, ktoré vedie jednotlivca s chuťou a ľahkosťou k pravidelnému čítaniu vo voľnom čase. Ako si neskôr ukážeme, návyky k čítaniu sa budujú už v ranom detstve. Jednoduchými aktivitami prebúdzame u dieťaťa **čitateľský záujem** (reading interest).
- Ak čitateľský záujem nadobudne vyššiu intenzitu, ktorá sa prejaví v častejšom čítaní, stáva sa **čitateľskou záľubou** (reading enjoyment, reading for pleasure). Ako každá záľuba, aj táto je spájaná s pozitívnym prežívaním a potrebou zdieľať zážitky s inými ľuďmi.
- Radosť a nadšenie z čítania môže prerásť až do **čitateľského entuziazmu**, čitateľskej vášne (reading enthusiasm). Autorky ho definujú ako stav horlivej emocionálnej zameranosti, oduševneného zaujatia pre čítanie. Vášnivý čitateľ číta pre vlastné potešenie, dôsledne si hľadá priestor pre túto činnosť, vyberá si knihy a rád o nich diskutuje.

Výskumy ukazujú, že deti, ktoré si od útleho veku čítajú pre potešenie, dosahujú lepšie výsledky v kognitívnych testoch v staršom veku a majú lepšie duševné zdravie. Čítanie teda nerozvíja len intelekt dieťaťa, ale má pozitívny vplyv aj na jeho emocionálny svet, podieľa sa na utváraní osobnosti človeka. Ako je zobrazené v obrázku 1, plody čitateľstva sú naozaj rozmanité.

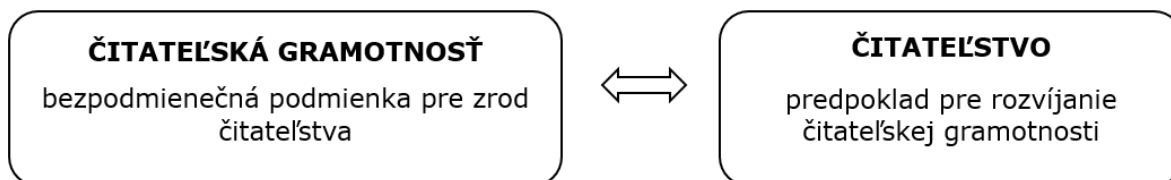
Obrázok 1 Korene a plody čitateľstva

Zdroj: Kováčová Švecová, Z., & Simanová, L. 2020. Čítanie a čitateľstvo slovenských detí. Metodika na podporu čitateľstva žiakov v mladšom školskom veku. Banská Bystrica: Belianum.

Cieľom každého čitateľského programu je rozvíjať u detí nielen čitateľskú gramotnosť, ale aj čitateľstvo. Tieto dve kategórie sú totiž vo vzájomnom podmieňujúcom vzťahu (schéma 2).

Schéma 2: Vzťah medzi čitateľskou gramotnosťou a čitateľstvom

Zdroj: vlastné spracovanie na základe Kováčová Švecová, Z., & Simanová, L. 2020. Čítanie a čitateľstvo slovenských detí. Metodika na podporu čitateľstva žiakov v mladšom školskom veku. Banská Bystrica: Belianum.

2. FÁZY ROZVOJA ČÍTANIA

Rozvoj čitateľskej gramotnosti a čitateľstva je celoživotný proces. Začína sa už v útlom veku dieťaťa. Podľa niektorých autorov dokonca v prenatalnom štádiu, keď dieťa načúva hlasu matky a melódii jej reči. Vo všeobecnosti však môžeme hovoriť o **piatich fázach**:

1. Fáza predčítavania

V okamihu, keď dospelí začnú deťom čítať a ony začnú počúvať, môžeme hovoriť o tom, že sa začala fáza predčítania. Z pohľadu vývinu dieťaťa začína už v dojčenskom veku a trvá dovtedy, pokiaľ sa nezačne dieťa aktívne učiť čítať. Vo fáze predčítavania je primárnou úlohou dospelého podporiť u detí záujem o čítanie príjemnými zážitkami a aktivitami. Špecifické schopnosti, ktoré potrebuje na to, aby sa naučilo čítať a písať, získava už vo veľmi skorom veku. Či už ide o používanie rôznych symbolov, napodobňovanie rôznych zvukov zvierat, prezeranie obrázkov, kníh, písanie svojho mena do piesku, alebo počúvanie riekaniek. Práve jednoduché veršované básničky pomáhajú deťom identifikovať podobné zvuky v slovách, čo im neskôr pomáha uvedomiť si, že slová sa skladajú z rôznych zvukov. Tieto rytmizované vety dokáže dieťa vnímať omnoho skôr, ako bežný hovorený jazyk, preto sa ich dokáže rýchlejšie naučiť. To znamená, že ak si budeme s dieťaťom často čítať, spievať a rozprávať sa s ním, uvedomí si, že tieto činnosti sú rovnako dôležitou súčasťou života, ako je napríklad spanie, jedenie či hranie sa.

Všetky tieto činnosti vedú k procesu fonematického uvedomovania. Výskumy potvrdzujú, že práve fonematické uvedomovanie je silným prediktorom neskoršieho úspechu dieťaťa v čítaní. Čo v praxi znamená, že čím skôr si budeme s deťmi nahlas čítať, hovoriť im rôzne rečňovanky či rýmy, tým sa neskôr ľahšie naučia čítať v zmysluplných kontextoch.

Aký má zmysel čítať deťom v dojčenskom veku?

Napriek tomu, že bábätká nemusia rozumieť tomu, čo im čítate, **hlasné čítanie** dieťaťu prináša uspokojenie jeho najdôležitejších emočných potrieb. Dáva mu pocit istoty a bezpečia, podporuje jeho zdravý a psychický vývoj, zlepšuje sústredenie, rozvíja predstavivosť, jazyk, buduje základy slovnej zásoby, upevňuje vzťah s tým, kto mu číta. Samotné čítanie deťom v prvých mesiacoch ich života stimuluje tú časť mozgu, ktorá im umožňuje lepšie pochopiť význam jazyka a pomáha im rozvíjať kľúčové jazykové, literárne zručnosti a vizuálne predstavy. Ukazuje sa, že každodenné čítanie deťom už v dojčenskom veku má pozitívny vplyv na osvojovanie si jazyka, rozvíjanie komunikačných a sociálnych zručností. Vo všeobecnosti sa odporúča, aby sme dieťaťu čítali minimálne 20 minút denne, ideálne každý deň.

Okrem toho, že si dieťa počas počúvania čítaného textu rozširuje slovnú zásobu a oboznamuje sa so znakovým systémom jazyka, prichádza do kontaktu s jazykom, ktorý bežne okolo seba nepočuje. Knižný jazyk je opisnejší a má tendenciu používať formálnejšie gramatické štruktúry.

Fáza predčítavania pretrváva aj v predškolskom veku. V tejto fáze sa dieťa dostáva bližšie do kontaktu s písaným textom. V jednoduchých hrách môžeme zamerať jeho pozornosť na rozpoznávanie jednotlivých písmen, slabík a slov v texte. Dieťa by malo pochopiť, že každé písmeno má svoju hlásku a že každé slovo nesie nejaký význam. V tejto fáze je najdôležitejšie, aby si deti rozširovali slovnú zásobu, postupne sa učili vytvárať jednoduché a rozvité vety.

2. Začiatkové čítanie

Tak, ako aj v predchádzajúcej fáze aj tu je dôležité, aby sme rozvíjali u dieťaťa návyky, ktoré ho budú naďalej podporovať v čítaní. Pred tým, ako začneme s dieťaťom čítať, je nevyhnutné, aby dieťa rozoznávalo jednotlivé písmená abecedy v rôznych typoch textu, vedelo vyvodiť začiatkové a posledné písmeno v slove a rozumelo významu jednotlivých slov. Za efektívne sa považujú rôzne fonemické cvičenia, zamerané napríklad na vyvodzovanie písmen a rýmov v rýmovačkách a riekankách. Keďže deti rady vymýšľajú rôzne rytmy a melódie, môžeme im pomôcť vymyslieť si také, ktoré im pomôžu zapamätať si napríklad abecedu. Reč dieťaťa by už mala byť zrozumiteľná, malo by dokázať tvoriť zložitejšie vety a mať rozvinutejšiu slovnú zásobu. Keďže sa dieťa začína učiť čítať a vo väčšine krajín, tak ako aj u nás na Slovensku sa číta zľava doprava, je preň dôležité, aby malo zvládnutú orientáciu v texte (vľavo-vpravo, hore-dole).

3. Rozvoj plynulého čítania

V tomto štádiu je dieťa schopné identifikovať jednotlivé písmená abecedy, ktoré neskôr spája do slov. Na základe poznania jednotlivých hlások a za pomoci rôznych čitateľských techník, resp. metód čítania, sa dieťa učí postupne čítať. Metódy nácviku čítania sa v jednotlivých krajinách líšia v závislosti od charakteru jazyka. V našich podmienkach sa najviac využíva analyticko-syntetická hlásková metóda, v menšej miere globálna. V tejto fáze je vhodné siahnuť po rôznych typoch textu, aby dieťa rozoznávalo graficky znázornené slová a vedelo bez problémov identifikovať slabiky a aj písmená. Dá sa povedať, že čím rýchlejšie dieťa pochopí, že napr. slovo "fantastický" je v skutočnosti "fan-tas-tic-ký", tým rýchlejšie sa naučí plynulo čítať. Ak deti s analýzou slov na slabiky nebudú mať problémy, môžeme s nimi skúsiť analyzovať aj slabiky na hlásky, a to už aj v tejto fáze, keď ešte nevedia čítať.

Kľúčom k úspechu je hravý prístup. Preto, okrem samotných kníh či šlabikárov, môžeme siahnuť napríklad po rôznych novinách, brožúrach, letákoch, obrázkoch s textom, mapách, návodoch, komiksoch, hádankách, receptoch či hrách. Keďže je proces učenia sa čítať naozaj náročný a môže byť sprevádzaný rôznymi ťažkosťami, je obzvlášť dôležité

podporovať dieťa v tejto fáze, aby bolo čítanie preň stále príjemnou činnosťou. Všeobecne platí, že dieťa potrebuje na zvládnutie týchto fáz veľa času.

4. Zvýšená schopnosť čítania a rozvoj záujmu o čítanie

V tejto fáze už môžeme hovoriť o tom, že dieťa už má osvojenú techniku čítania a číta viac pre potešenie. Je schopné čítať úryvky bez toho, aby robilo veľa chýb. Ak sa aj dopustí nejakej chyby, vie sa opraviť. Vďaka častému čítaniu sa u dieťaťa zlepšuje schopnosť porozumieť textu, dokáže lepšie pracovať s tónom hlasu, je schopné rozpoznať a prečítať skratky v texte. Tak, ako aj v predchádzajúcich fázach, aj v tejto je dôležité motivovať deti k tomu, aby čítali pre radosť a aby sa čítanie stalo ich zvykom. Podporujte ich stále v precvičovaní plynulosti čítania. Za efektívne sa považuje aj vzájomné si čítanie medzi deťmi.

So zvyšujúcou sa schopnosťou čítania s porozumením sa rozširuje aj priestor pre analýzu príbehu. Diskutovaním o prečítaných príbehoch, učíme deti logickému, kritickému mysleniu a zároveň im nenásilnou formou vštepujeme hodnoty.

5. Zlepšovanie a zdokonaľovanie čitateľských zručností

Zdokonaľovanie čitateľských zručností sa prejavuje v schopnosti dieťaťa čítať s porozumením. V tejto fáze vie vysvetliť obsah čítaného a identifikovať hlavné myšlienky v texte. Podpora rozvoja čitateľskej gramotnosti spočíva aj vo vytváraní aktivít, v ktorých môžu prakticky využiť informácie z prečítaného textu (pripraviť jednoduchý šalát podľa receptu, skonštruovať objekt podľa návodu a pod.). Dôležité je vytvárať priestor pre argumentáciu a podporovať rozvoj kritického myslenia (pozri kapitola 6). Aj v tejto fáze sa môže stať, že dieťa pri čítaní natrafí na neznáme slová, ktorým nebude rozumieť. Preto venujeme pozornosť ich vysvetleniu.

Kontinuum nadobúdania čitateľskej gramotnosti detí v ranom veku (ilustratívny príklad)

Predškolský vek – budovanie základov pre učenie sa čítať a písať.

Deti s radosťou počúvajú rozprávky a diskutujú o nich. Začínajú chápať, že tlačene písma nesie posolstvo. Prebiehajú prvé pokusy o „čítanie a písanie“. Dokážu identifikovať niektoré písmená a tieto potom, hoci aj v nedokonalej forme, dokážu využívať na písanie, napr. svojho mena. Obľubujú hry, v ktorých sa uplatňujú rýmovačky. Vedia identifikovať niektoré nápisy vo svojom okolí.

Učiteľia (aj rodičia) zdieľajú s deťmi knihy a modelujú správanie pri čítaní. Vytvárajú prostredie bohaté na podnety k čítaniu a písaniu. Často čítajú deťom ich obľúbené príbehy a príbehy s predvídateľným textom. Zapájajú deti do jazykových hier a zaraďujú hrové aktivity súvisiace s rozvíjaním gramotnosti. Povzbudzujte deti, aby rozprávali zážitky a

opisovali myšlienky a udalosti, ktoré sú pre ne dôležité. Demonštrujú záujem o to, čo dieťa hovorí. Prezентujú písmená a ich zvukovú podobu. Povzbudzujú deti, aby experimentovali s „písaním“ a kreslením. Pravidelne navštevujú knižnicu.

Pred nástupom do 1. triedy ZŠ – experimentovanie s čítaním a písaním

Deti majú radosť z čítania. Osvojujú si základné pojmy súvisiace s tlačeným textom a knihou. Dokážu sa orientovať v texte a knihách zľava doprava a zhora nadol. Dokážu prerozprávať jednoduché rozprávkové príbehy alebo informačné texty. Používajú opisný jazyk. Začínajú rozpoznávať zhody hlások a písmen. Poznajú niektoré písmená abecedy a vedia ich napísať (spravidla ich tlačenou formou), prípadne píše aj niektoré často používané slová.

Učiteľia (aj rodičia) povzbudzujú deti, aby hovorili o skúsenostiach s čítaním a písaním. Poskytujú deťom čo najviac príležitostí na skúmanie a identifikáciu vzťahov medzi zvukom a symbolom v textoch, ktorých obsahu rozumejú. Často čítajú deťom zaujímavé a pojmovo bohaté príbehy, ktoré pomáhajú deťom budovať ich slovnú zásobu. Umožňujú deťom zúčastňovať sa na aktivitách, ktoré zahŕňajú písanie a čítanie (napríklad vytváranie nákupných zoznamov pri varení a pod.). Vytvárajú prostredie, ktoré umožňuje deťom samostatne sa venovať čítaniu a písaniu – napr. čitateľský kútik/centrum, kde sa dieťa môže „utiahnuť“ a samo si „čítať“.

V priebehu prvých rokov školskej dochádzky - počiatočné čítanie a písanie

Deti začínajú čítať jednoduché príbehy a dokážu písať o téme, ktorá je pre ne zaujímavá. Dokážu čítať a prerozprávať známe príbehy. Začínajú využívať stratégie na nadobudnutie porozumenia textom - opakované čítanie, predpovedanie, kladenie otázok, hľadanie súvislostí. Samostatne používajú čítanie a písanie na rôzne praktické účely v ich bežnom živote. Čítajú plynulo nahlas s použitím adekvátnej rýchlosti a intonácie.

Učiteľia (aj rodičia) podporujú rozvoj slovnej zásoby detí tým, že s deťmi denne čítajú. Poskytujú deťom príležitosti na samostatné čítanie a písanie. Prepisujú hovorenú reč do písanej podoby (napr. ak deti tvoria príbeh do ich autorskej knihy). Umožňujú deťom, aby čítali nahlas ostatným v triede ako poslucháčom. Píšu zoznamy frekventovaných a nových slov a výrazov na nástenky. Vytvárajú príležitosti, aby deti mohli písať a čítať v situáciách podobných bežnému životu.

Zdroj: National Association for the Education of Young Children. In Young Children, July 1998, 53(4). pp. 30–46.

3. BUDOVANIE ČITATEĽSKÝCH NÁVYKOV A ZÁUJMU O ČÍTANIE

Ako sme uviedli v prvej kapitole, čitateľská gramotnosť nie je len otázkou zvládnutia techniky čítania a písania. Jej súčasťou je aj rozvoj čitateľských návykov, záujmu o svet písaného textu, rozvíjanie pozitívnych postojov a motivácie k čítaniu. Láska a záujem o knihy sa buduje u detí od najútlejšieho veku. Pedagógovia, logopédi a výskumníci tvrdia, že čím skôr začneme deťom čítať knihy, tým lepšie urobíme pre ich vývoj. Počas dňa vzniká veľké množstvo príležitostí pre budovanie čitateľských návykov. Nemusí ísť len o ciele čítanie kníh, ale aj bežné činnosti. Aj hrou s písmenami abecedy, prezeraním si dovolenkovej pohľadnice, spoznávaním názvov ulíc v blízkom okolí, čítaním nadpisov na tričkách či okoloidúcich autách môžeme u detí budovať záujem o čítanie a rozvíjať ich čitateľskú gramotnosť. K utváraniu čitateľských návykov a záujmu našich detí môžu prispieť všetci – rodičia, starí rodičia, súrodenci, iné blízke osoby a, samozrejme, pedagógovia v materských či základných školách.

Dospelý ako facilitátor, motivátor a čitateľský vzor

Rozvíjanie čitateľskej gramotnosti je dôležitým cieľom formálneho vzdelávania. Učiteľky materskej školy sú odborne pripravené projektovať aktivity zamerané na rozvoj zručností, ktoré umožnia dieťaťu ľahšie zvládnuť výzvy školského vzdelávania. Učiteľky v základných školách zase vedia, aká je tá najefektívnejšia cesta k osvojeniu si čítania a písania. Nie všetko je však v rukách učiteľov. Prirodzené prostredie domova vytvára totiž veľký priestor pre hrové a nenásilné osvojovanie si zručností, návykov a postojov, ktoré nielenže uľahčia dieťaťu vstup do školy, ale vytvoria aj pevnú bázu jeho čitateľskej gramotnosti. Rodičia a blízke osoby dieťaťa môžu k tomuto cieľu významne prispieť. Sú nositeľmi nápadov na hrové činnosti, ktoré prispievajú k rozvoju reči a dôležitými sprievodcami na ceste objavovania krásy príbehov a kníh. V každej etape vývinu dieťaťa prinášajú nové impulzy a stávajú sa nielen partnermi pri hrách a čítaní, ale aj vzormi.

Príjemné pocity z čítania môže dieťa prežívať už od svojho narodenia. V prvých rokoch života ide o **spoločné čítanie s blízkou osobou**. Ak si predstavíme ročné dieťa sediace v lone matky, ktorá prevracia stránky jednoduchej detskej knihy, pomenováva obrázky v nej a vyzýva ho, aby ukázalo prstom, kde je bábika, autíčko, lopta a pod., tak máme pred očami obraz spoločného čítania. Hoci dieťa ešte nedokáže rozprávať, ani listovať samostatne v knihe, je už v pozícii čitateľa. Spoločné čítanie je obrovským zdrojom jeho intelektového rozvoja a rozvoja reči. Prináša však veľa impulzov aj do sociálneho a emocionálneho sveta dieťaťa.

Kto všetko môže byť **blízkou osobou**, s ktorou sa dieťaťu spája zážitok čítania? Vychádzajúc z teórií vzťahovej väzby sa v druhom roku života skupina ľudí, ku ktorým je dieťa emocionálne pripútané rozširuje. Hlavnými osobami naďalej zostávajú najmä

rodičia, avšak pridávajú sa aj starší súrodenci, starí rodičia či iné osoby, žijúce v domácnosti. Nemusí ísť nevyhnutne o pokrvných príbuzných. Vzťahová väzba totiž nevzniká automaticky. Je výsledkom opakujúcich sa interakcií, na ktoré dieťa privyká a ktoré mu v prípade prerušenia kontaktu chýbajú. Ak má rodina napríklad láskavú opatrovatelku, ktorá s dieťaťom trávi niekoľko hodín denne, stáva sa pre dieťa blízkou osobou. Čítanie s ňou môže prinášať príjemné pocity a radostné okamihy. Naopak, k človeku, ktorý trávi s dieťaťom málo času a stará sa len o jeho telesné potreby, si nevytvára vzťahovú väzbu. A to ani v prípade, že ide o rodiča.

Emocionálny zážitok zo spoločného čítania je možné umocniť **prácou s hlasom**. Dospelý, ktorý číta dieťaťu, by sa nemal ostýchať meniť hlas a vdýchnuť postavám z príbehu život. V prvých rokoch je dôležité vyslovovať slová zreteľne, prispôbovať slovnú zásobu aktuálnej rozvojovej úrovni. Komentovanie obrázkov v knihe alebo čítanie jednoduchých riekaniek je cestou rozvíjania pojmového aparátu. Ten sa v priebehu tohto obdobia výrazne rozšíri, rádovo o tisícky slov.

K najdynamickejšiemu rozvoju reči dochádza v období od 3 do 6 rokov.

- Priemerné **3-4 ročné dieťa** už dokáže hovoriť plynule a jeho slovná zásoba obsahuje okolo 800 až 1 000 slov. V tomto veku sa v reči dieťaťa stretávame s prirodzeným agramatizmom. Gramatika teda ešte nie je správna. Rovnako sa netreba obávať nesprávnej výslovnosti. Deti bojujú s výslovnosťou viacerých hlások. U niektorých detí môžeme pozorovať miernu zajakavosť, pretože ich myšlienky sú rýchlejšie ako slová, ktoré vyslovujú.
- **4-5 ročné dieťa** už aktívne používa približne 1500 slov. Neúnnavnosť v kladení otázok pomáha rozširovať pojmový aparát. Trpezlivé odpovede dospelých pomáhajú rozvíjať jeho vyjadrovacie schopnosti. Gramatické chyby ustupujú a zlepšuje sa aj výslovnosť. Problém môžu stále robiť najmä hlásky r a l. Avšak je to veľmi individuálne a s podporou logopedických cvičení aj u väčšiny detí ľahko riešiteľné.
- Slovná zásoba **5-6 ročného dieťaťa** obsahuje približne 2000 - 2500 slov. Podľa niektorých autorov je slovná zásoba súčasných detí ešte bohatšia. Čo je však podstatné, je to stále vývinová fáza, počas ktorej si dieťa môže každý deň osvojiť 5 – 10 nových slov. Dynamika rozvoja reči je teda stále veľmi silná. V tomto období dochádza podľa odborníkov k tzv. intelektualizácii reči, čiže reč sa začína podobať na reč dospelého. Tomu zodpovedajú aj vyjadrovacie schopnosti dieťaťa, ktoré už dokáže viesť obsahovo bohatú konverzáciu s dospelým. Vstup do školy predpokladá, že reč dieťaťa je na takej úrovni, že dokáže pochopiť zadanie úloh, inštrukcie, dej príbehu a tento dej prerozprávať.
- **7-8 ročné dieťa** je veľmi výrečné a v slovnom prejave aktívne a tvorivé. Vedie s dospelým dlhšie dialógy, napodobňuje ich štruktúru viet a konverzáciu. Rado rozpráva príbehy. Niekedy sa opierajú o realitu, no dieťa si rado príbehy aj

vymýšľa. Skúsenosť s čítaním v ranom veku sa prejavuje v pestrosti obrazov a obsahu príbehov. Školáci milujú tiež vtipy a slovné hračky. Prvé skúsenosti s písaním a vlastným čítaním obohacujú svet dieťaťa o nové poznanie a zručnosti. V tomto veku dieťa ťaží z čítania s dospelým, ako aj z hrových aktivít, prostredníctvom ktorých si rozvíjalo pre čítanie a písanie dôležité intelektové spôsobilosti.

Zdroje: <https://cpppappb.webnode.sk/l/rec-z-hladiska-skolskej-zrelosti-dietata/>

Allen, K. E., & Marotz, L. R. (2002). *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let*. Praha: Portál.

Dvojročné dieťa dokáže používať okolo 50 – 300 slov. Pasívna znalosť jazyka je však omnoho rozvinutejšia. Dieťa rozumie mnohých slovám, no nedokáže sa ešte prostredníctvom nich slovne vyjadrovať. Prispôsobovať jazyk aktuálnej rozvojovej úrovni dieťaťa teda neznamena, že sa budeme vyhýbať slovám, ktoré dieťa ešte nepoužíva. Naopak, pomenovávaním obrázkov či komentovaním ilustrácií v knihách podporujeme jeho aktívnu slovnú zásobu a rozširujeme jeho pojmový aparát. Orientujeme sa však na tie objekty sveta, ktoré sú dieťaťu blízke a zrozumiteľné.

Pri deťoch do dvoch rokov nie je ani tak dôležité, čo im čítame, ale ako im čítame. Preto je potrebné prispôbiť našu reč, melódiu hlasu veku malého čitateľa. Vhodnou voľbou sú detské knihy, ktoré obsahujú slová, ktoré môžete s deťmi skúsiť napodobňovať. Čítajte pomaly, zrozumiteľne a meňte hlasy postáv. Pri čítaní knihy s dieťaťom v tomto veku je efektívne, ak sedí oproti vám. Je dôležité, aby videlo vašu mimiku, pohyby tváre a gestikuláciu (ukážte prosím, zakývajte...). Čítanie sa stáva atraktívnym aj vtedy, ak budete napodobovať pohyby rôznych predmetov (ukážete ako letí motýľ, ako si stará mama v knihe kýchla...). Všimajte si, čo dieťa zaujalo, prípadne na čom sa zasmialo. Pri ďalšom čítaní môžete opakovať tieto zvuky, slová alebo pohyby. Práve tak sa vám podarí získať pozornosť malého čitateľa aj nabudúce. Popri pretáčaní strán sa môžete pýtať dieťaťa na predmety, ktoré pozná a vyzvať ho pomenovať ich. Snažte sa používať také otázky, na ktoré vám dieťa nebude odpovedať len áno, alebo nie. Pri otázke: „*Je toto autíčko?*“ u dieťaťa nerozvíjate slovnú zásobu. Skúste mu radšej položiť otázku: „*Kde je macko? Čo robí macko?*“ Je úplne v poriadku, ak dieťa v knihe zaujmú iba niektoré strany. Venujte im potrebný čas. Dbajte na to, aby kniha obsahovala reálne veci, aby si ich myseľ dieťaťa spojila s reálnym svetom okolo seba (zvieratká, ročné obdobia, dopravné prostriedky, farby...)

Výchova čitateľa súvisí aj s kultúrne ukotvenými vzorcami sociálneho správania dospelých. Najvýraznejším spôsobom učenia sa v predškolskom veku je napodobňovanie, neskôr dochádza aj k identifikácii sa so svojím vzorom. Kým nástročno začínajú hľadať vzory vo svete neznámych atraktívnych osobností (spevák, influencer...), deti v tomto veku ešte vzhliadajú k svojim najbližším a svoje **vzory hľadajú najmä v rodine**. Ak dieťa každodenne vníma dospelého (matka, otec, stará mama, starší súrodeneč....) ako aktívneho čitateľa, začne vnímať čítanie ako prirodzenú súčasť života a hľadať si vlastnú

cestu k čítaniu. Je pravdepodobné, že z dieťaťa sa stane samostatný čitateľ vtedy, keď bude vyrastať v domácnosti, kde je čítanie kníh záľubou, nie príkazom. Knižná kultúra a **postoj ku knihám** je jedným z dôležitých faktorov rozvoja čitateľstva.

Viaceré medzinárodné výskumy, poukazujú na súvislosť práve medzi knižným prostredím, v ktorom dieťa vyrastá a medzi pokrokom, ktorý dosahuje, keď sa začína učiť čítať. Ukazuje sa, že to, že rodičia deťom doma nečítali, má negatívny dopad na to, ako rýchlo sa naučia čítať. Výsledky americkej štúdie *Vplyv rodinného prostredia na školskú úspešnosť dieťaťa v prvej triede základnej školy* poukázali tiež na veľmi silný vzťah medzi rodinným prostredím a školskými výkonmi žiakov. Ukázalo sa, že všetci najlepší žiaci žijú v rodinách, v ktorých sa pred vstupom do školy intenzívne stretávali s čítaním. Ich rodičia im nielenže pravidelne čítali, ale sami boli čitateľmi. Deti boli doma obklopené knihami a silnými čitateľskými vzormi. A. Bacus (2004) komentuje tieto zistenia slovami: „Ak si rodičia myslia, že čítanie je dôležité, myslia si potom to isté ich deti.“

Ako náhle dieťa vstupuje do predškolského zariadenia, dôležitou dospelou osobou sa stáva **učiteľ/ka**, prípadne iní pedagogickí či odborní zamestnanci. Učiteľka ako odborníčka prináša nové impulzy pre rozvoj čitateľskej gramotnosti a záujmu o čítanie. Je zodpovedná za tvorbu učebnej klímy, v ktorej dieťa môže prežívať radosť z učenia a osvojovania si širokej škály zručností, ktoré sú potrebné pre zvládnutie techniky čítania a písania v neskoršom období. S týmito zručnosťami prichádza dieťa do školy, kde stojí pred novými výzvami. V období od 6 do 10 rokov dochádza v oblasti čitateľskej gramotnosti k výrazným kvalitatívnym zmenám. Na ceste od rozpoznávania prvých hlások a písmen k čítaniu príbehov a písaniu vlastných textov ho sprevádza učiteľ. Jeho profesionalita je určená viacerými dimenziami (Kasáčová, 2004):

- **Etická dimenzia:** Je odrazom morálky učiteľa a jeho hodnotového sveta. Je vyjadrená požiadavkou s láskou prijať každé dieťa (a jeho rodičov) bez ohľadu na akékoľvek ich charakteristiky (Vančíková, 2013), prejavovať empatiu, porozumenie a riešiť situácie s pedagogickým taktom. Sociálny rozmer tejto dimenzie sa zrkadlí v kvalite vzťahov učiteľa k iným ľuďom – deťom, rodičom či komunite, v ktorej dieťa žije.

Učiteľ/ka je dôležitým vzorom morálneho konania a usudzovania. V citlivom období predškolského a mladšieho školského veku, v rámci ktorého deti napodobňujú konanie dospelých, je rozhodujúce, ako učiteľ rieši rôzne sociálne situácie v triede a ako pristupuje k jednotlivým deťom. Je tiež nositeľom hodnôt, ktoré môže deťom sprostredkovať aj cez **výber knižných diel**. Cez príbehy môže učiteľ/ka rozvíjať u detí kritické myslenie a morálne uvažovanie, otvárať témy ako

sú priateľstvo, tolerancia, rovnosť, spravodlivosť, podpora, pomoc a mnohé ďalšie.

Rešpektovanie komúnít, v ktorých deti žijú sa prejavuje aj iniciatívou učiteľa v zapájaní rodičov či iných príbuzných do učebného procesu. Ak pracujete v etnicky heterogénnej triede, kde deti hovoria viacerými jazykmi, pozývajte rodinných príslušníkov na tzv. **čitateľské posedenia**. Zážitok z čítania obohatený o kontakt s iným jazykom prináša deťom nové poznanie, kontakt s cudzím jazykom a scitilivuje ich voči inakosti. Ak máte v triede dieťa, ktoré hovorí iným jazykom, ako je jazyk školy, pozvite jeho matku a poproste ju, aby čítala deťom rozprávku v ich materinskom jazyku. Pre porozumenie obsahu postačí väčšia názornosť a opora v ilustráciách. Takáto aktivita má veľký význam nielen pre dotknuté dieťa, ale aj pre jeho spolužiakov. Tí si aspoň na moment zažijú pocity, ktoré ich kamarát prežíva každodenne (bližšie Pupala & Danišková, 2021).

- **Personálna dimenzia:** Prejavuje sa v osobnostných kvalitách učiteľa, jeho vzťahu k sebe samému. Učiteľa by malo charakterizovať zdravé sebavedomie, autenticita a vysoká miera sebareflexie. Učiteľ by sa nemal prezentovať ako neomylná autorita. Vo vzťahu k rozvíjaniu čitateľstva je dôležitý jeho entuziazmus a radosť z čítania.
- **Odborná dimenzia:** Prejavuje sa v jeho schopnosti identifikovať vývinové a individuálne charakteristiky žiaka, psychologické a sociálne faktory učenia sa detí a, samozrejme, sociokultúrny kontext vývoja dieťaťa (Kasáčová et al., 2006). Vo vzťahu k rozvíjaniu čitateľskej gramotnosti a čitateľstva je dôležitá jeho **schopnosť diagnostikovať aktuálnu úroveň čitateľských zručností**. Vďaka nej môže pomôcť deťom stanoviť si primerané ciele a očakávania v oblasti čítania a podporiť ich sebavedomie. Rovnako dôležité je **poznať záujmy detí** v triede, byť všímavým pozorovateľom, ktorý dokáže identifikovať témy, ktorými deti aktuálne žijú. Toto poznanie pomáha učiteľovi voliť ponuku kníh z hľadiska obsahu i žánru. Odbornosť učiteľa je, samozrejme, daná aj jeho schopnosťou projektovať **zmysluplné učebné situácie**, v ktorých dochádza k cielenému rozvoju špecifických zručností malého čitateľa.

Nepracujte v škole výhradne s textami, ktorú sú obsahom čítaniek. Ak chceme podporiť čitateľstvo detí, je potrebné vytvárať **priestor aj pre slobodnú voľbu**. Vyzvite deti, aby doniesli a predstavili ostatným knihu, ktorá sa im páči a čerpajte tak inšpirácie aj priamo od detí. Ak chcete, aby deti čítali doma, povinná literatúra nie je tá najsprávnejšia cesta. Vytvorte zaujímavú ponuku,

z ktorej si môžu voliť alebo nechajte výber úplne slobodný. Čítaním povinných textoch sa možno zlepši technika čítania, ale môže sa vytratiť radosť z čítania.

Prostredie stimulujúce pozitívne zážitky z čítania

Tak v domácom, ako aj školskom prostredí je dôležité vytvárať prostredie, v ktorom sa dieťa cíti bezpečne a môže si užívať príjemné chvíle pri počúvaní alebo čítaní kníh a príbehov.

Čitateľská, resp. jazyková gramotnosť sa dieťaťom osvojuje ľahko prirodzeným spôsobom, ktorý je založený na tom, že jazyk, s ktorým v každodennosti, či už zámerne alebo spontánne, prichádza do styku je reálny a pre dieťa prirodzený. Javí sa mu ako jasný zrozumiteľný a vývinovo primeraný. Prináša zaujímavé obsahy. Jeho učenie sa je výsledkom slobodnej voľby. Je súčasťou reálnych situácií, v ktorých sa dieťa nachádza. Je využiteľný v reálnych interakciách s inými deťmi/luďmi (podľa Goodman, 1986). Koncept **spontánne sa vynárajúcej - „emergujúcej“ - gramotnosti** (emergent literacy), je založený práve na tom, že vytváraním vhodných podmienok a sprostredkovaním bohatých skúseností s písanou kultúrou, t.j. modelovaním **gramotnosť stimulujúceho prostredia** sa poskytuje dieťaťu množstvo príležitostí toto prostredie skúmať a vlastnou spontánnou aktivitou aj spoznávať, a tak sa postupne stávať gramotným (Zápotočná & Petrová, 2010). Do popredia sa v tejto koncepcii gramotnosti dostáva **sociálne prostredie**, ktoré dieťa obklopuje.

Učiteľka rozprávala deťom v materskej škole príbeh, v ktorom vystupuje princezná, rytier a príbeh sa odohráva na stredovekom hrade. Následne sa deti rozprávajú o počutom príbehu a rozhodnú sa, že si postavia maketu stredovekého hradu. Učiteľka následne zhromaždí knihy s uvedenou tematikou, ktoré majú k dispozícii v školskej knižnici. Knihy sú rozložené na koberci a deti si ich berú. Listujú knihami, pričom majú možnosť klásť učiteľke otázky o tom, čo v knihe vidia. Rozprávajú sa o tom aj medzi sebou. Následne učiteľka premietne na interaktívnu tabuľu niekoľko webových stránok, ktoré sa týkajú tejto témy. Následne deti kreslia svoje vlastné predstavy o stredovekých hradoch, pričom využívajú ilustrácie z kníh ako inšpiračný zdroj. Potom sa posadia do kruhu, každý predstaví svoju prácu, čo nakreslil a spoločne identifikujú, čo všetko by na stredovekom hrade malo byť. Učiteľka zapisuje na tabuľu (flip chart) zoznam komponentov, ktoré deti navrhujú (počet je limitovaný). Následne číta zápis a deti ukazujú na svojich kresbách, kde umiestnili konkrétny komponent hradu. Je to dobré východisko pre tvorbu makety hradu a výborná ilustrácia modelovania gramotnosti stimulujúceho prostredia v materskej škole.

Ak chceme v domácom prostredí spojiť čítanie s príjemnými emóciami, je potrebné zabezpečiť, aby dieťa pociťovalo spoločné čítanie ako čas, ktorý patrí len jemu a jeho blízkej

osobe. To v praxi znamená, že by sme mali **eliminovať akékoľvek rušivé vplyvy** na pozadí. Spoločné čítanie by malo prebiehať v tichu a nerušene. Akékoľvek odbiehanie a prerušovanie čítania ubera čaro okamihu vzájomnosti. Pokoj a pohodu by sme mali dopriať aj samostatnému čitateľovi. Ak si dieťa sadne do svojho obľúbeného kresla a začne si čítať, nevyrušujeme ho.

Skôr ako sa s dieťaťom usadíte, vypnite televíziu, rádio či iné zvuky a uistite sa, že váš telefón je v tichom režime a na vzdialenom mieste. Prichádzajúce správy, notifikácie či dokonca hovory strhávajú a rozptyľujú našu pozornosť. Zvedavosť nás láka skontrolovať si odosielateľa či obsah správy, čím prerušíme vzácne spojenie s dieťaťom uprostred čítania. Zároveň vysielame signál, že v danej chvíli sú dôležitejšie veci ako spoločne strávený čas. Ak sa tento model správania dospelého opakuje, čítanie prestane byť vnímané ako každodenný radostný rituál.

Návyk čítania si dieťa vytvára aj vďaka pocitom, ktoré sa viažu na konkrétne **miesto čítania** s dospelým. Týmto miestom môže byť kreslo, vankúše, posteľ či tulivak. Ak sa naň budeme vždy usádzať s knihou v ruke, dieťa si ho spojí s príjemným zážitkom spoločného čítania. Dôslednosť prináša ovocie v podobe zvyklostí, ktoré si odnášame aj do dospelosti.

Dôležitá je aj **poloha pri čítaní**. Tá sa s vekom dieťaťa mení. Dvojročné dieťa rado sedí v lone dospelého, no už o pár mesiacov môže mať potrebu vymaniť sa z objatia. Stále však potrebuje cítiť blízkosť a postačí mu ležať na vankúši hlava pri hlave, sledujúc stránky knihy. V školskom veku sa dieťa vo všeobecnosti odpútava od dospelého a hľadá si chvíľky pre seba. Aj v tomto prípade by mala byť poloha pri čítaní pre dieťa pohodlná. Určite je však dôležité usmerniť dieťa tak, aby si nevybudovalo zlovyk, ktorý bude mať negatívny vplyv na držanie tela a vývoj chrbtice.

Miesto čítania je z pohľadu budovania čitateľských návykov dôležité. Neznamená to však, že budeme tvrdohlavo trvať na tom, že sa nemôže zmeniť. Ak má čítanie vyvolávať radostné pocity, musí sa dieťa cítiť pri ňom príjemne a komfortne. Rozhodujme o mieste aj o polohe pri čítaní v dialógu s dieťaťom. Rozhodujúce sú aj jeho pocity.

Čítanie sa môže stať príjemným rituálom aj vďaka **pevne vymedzenému času**. Samozrejme, dôležité je čítať s dieťaťom každý deň. Užitočné však je nájsť si aj konkrétny časový priestor počas dňa. Napríklad vždy pred jeho uložením na obedňajší odpočinok, alebo po prebudení, pred spaním a pod. Dvojročné dieťa síce nevie pomenovať časti dňa, ale intuitívne cíti rytmus. Preto vie, že sa blíži čas na čítanie a teší sa na spoločné chvíle. Pravidelnosť a časová rutina vytvárajú predpoklady pre návyky čítania v neskoršom období. Tie je potrebné upevňovať aj v období tzv. samostatného čitateľa.

Čítanie s dospelým by sa nemalo vytratiť ani v období samostatného čitateľa. To, že si dieťa dokáže prečítať text samo, nie je dôvodom opustiť spoločné chvíle pri príbehoch. Hľadajte rovnováhu medzi samostatným a spoločným čítaním tak, aby ste vytvárali priestor pre posilňovanie sebavedomia pri čítaní vlastných rozprávok a kníh, ale aj príležitosti počúvať zložitejšie príbehy, ktoré malý čitateľ ešte nedokáže zvládnuť sám. Táto rovnováha prispieva k upevňovaniu čitateľských zručností a návykov, ako aj k rozvíjaniu predstavivosti a reči a samozrejme vzťahovej blízkosti.

Každý dospelý čitateľ vie povedať, kedy najradšej číta a v akej časti dňa si dokáže „ukradnúť“ čarovnú chvíľku pre seba. Niektorí s knihou zaspávajú, iní sa s knihou budia, čítajú si pri popíjaní ranej kávy. U detí, s ktorými sa v prvých rokoch života pravidelne čítalo v konkrétnom čase, môžeme pozorovať tendenciu vracaať sa ku knihám aj v situácii samostatnej činnosti. Dieťa si berie leporelo, detskú encyklopédiu..., sadá si do kresla, kde si zvyklo čítať s maminou a listuje si v knihe. Takéto správanie je prejavom rodiaceho sa čitateľského návyku.

Prirodzenou cestou budovania čitateľských návykov je aj návšteva **kníhkupectiev** či **knížnic**. Možnosť prechádzať police kníh, vyberať si knihu, listovať si v nej v čitateľskom kútiku, to sú pozitívne zážitky, ktoré zostávajú ukotvené v pamäti. Ak dieťa spolu s rodičom či iným dospelým navštevovalo v predškolskom veku knižnicu, v období školských rokov sa dokáže v tomto priestore samostatne pohybovať a disponuje zručnosťami, s ktorými hravo zvládne všetky situácie a procedúry spojené s požičaním si knihy. Tým sa mu otvárajú bohaté možnosti slobodného výberu tej naj knihy. Užitočné je sledovať aj rebríčky odporúčaných kníh, ktoré viaceré kníhkupectvá ponúkajú rodičom a ich malým čitateľom.

V súčasnosti sa nielen v knižniciach, ale aj v kníhkupectvách môžeme stretnúť s tým, že deti majú voľný prístup k policiam, môžu si knihu vybrať a listovať. V knižniciach je, samozrejme, tento princíp uplatňovaný ešte intenzívnejšie. Dieťa sa môže o knihe porozprávať s knihovníkom, stráviť v priestore knižnice aj dlhší čas. Doprajte ho deťom. Usmerňujte ho vo výbere citlivo, aby nestratilo pocit, že išlo o jeho slobodnú voľbu. Užitočné je zúžiť výber. Ponúknuť dieťaťu dve alebo tri knihy, porozprávať sa o nich a nechať konečné rozhodnutie na ňom. Návštevou knižnice obohacujeme hodnotový svet aj v inom smere. Predstavujeme mu možnosť ekologického prístupu k životu. Za týmto účelom môžeme dieťa oboznámiť aj s významom antikvariátu. Malý čitateľ tak dostáva aj lekcie z finančnej gramotnosti.

V prostredí formálneho vzdelávania je tvorba prostredia vecou **cieľavedomého utvárania čitateľskej kultúry**. Stratégie stimulácie čitateľskej kultúry sú rôzne. Z pohľadu povahy prostredia môžeme hovoriť o:

- **Fyzickom prostredí:** Tak ako v domácom, tak aj v školskom prostredí je možné vytvárať priaznivú čitateľskú klímu zriadením oddychových zón, kde si dieťa môže v pokoji čítať alebo listovať v knihách. Čitateľské zóny môžu byť priamo v triede, ale tiež v iných častiach školy. Niekedy postačí staré kreslo, gauč či zavesenie hojdacích sietí, v ktorých sa deti pohodlne usadia. Ideálne je, ak je súčasťou takejto zóny aj knižnica s pestrou ponukou kníh, z ktorých si deti môžu slobodne vyberať.

V každej knižnici by mali platiť pravidlá. Dôležité je tiež zoradenie kníh, ktoré uľahčí deťom orientáciu v množstve knižných titulov. Zriadujte knižnicu spoločne s deťmi, zavádzajte pravidlá v dialógu a načúvajte ich hlasu pri rozhodovaní o triediacich kritériách.

Využite rôzne hracie plochy v priestore – priestor, kde sa deti najradšej hrajú, môžete doplniť o rôzne predmety a rekvizity, ktoré súvisia s rozvojom čitateľskej gramotnosti. Môže ísť o rôzne knihy, cedule, nadpisy, poznámkové bloky, písací materiál, kartičky, telefónny zoznam, letáky atď. Všetky tieto predmety môžu pomôcť deťom pochopiť účel čitateľskej gramotnosti a jazykových zručností v bežnom živote.

Vytvorte si rekvizity a tematicky zamerané boxy – ďalším zo spôsobov je, že si spolu s deťmi môžete vytvoriť krabice, ktoré budú tematicky zamerané. Zvyčajne ide o krabice, ktoré obsahujú niekoľko kníh súvisiacich s danou témou, bábiky alebo iné hračky, ktoré môžu deti využiť. Tieto škatule poskytujú deťom bohaté množstvo príležitostí na precvičovanie si rôznych zručností.

Knižnica zamknutá na zámok so zoznamom príkazov a zákazov nie je dobrým impulzom pre radostné čítanie. Dôverujte deťom a umožnite im slobodný vstup do sveta kníh. V súčasnosti sa deti stretávajú aj na sídliskách s knižničkami, založenými na báze dôvery, ku ktorým majú voľný prístup.

- **Časovom prostredí:** Čítanie by sa malo stať prirodzenou súčasťou aj školského života. Je cestou k porozumeniu rôznych učebných úloh, cestou poznávania a objavovania nových právd o svete. Deti by však mali mať v rámci vyučovania príležitosť aj na nezávislé samostatné čítanie podľa vlastného výberu. Podľa odborníkov aspoň 20 minút z celkového vyučovacieho času.

Učiteľka Monika má od septembra novú triedu. Zistila, že v rámci nastavenia pozitívnej sociálnej klímy, ju čaká veľa práce. V triede pozorovala časté konflikty medzi dievčatami, vylučovanie jednotlivcov z aktivít, posmievanie sa či ohováranie. V triednom kolektíve sa vytvorila silná vodcovská skupina, ktorá určovala, s kým sa treba a netreba kamarátiť. Niekoľko detí stálo na periférii sociálnej skupiny. Rozhodla sa, že každý deň pred vyučovaním bude deťom čítať príbeh a diskutovať s nimi o správaní literárnych hrdinov. Vyberala témy, ktoré zrkadlili situáciu v jej triede. Rané čítanie sa postupne stalo rutinou. Deti si už ani nevedeli predstaviť, že by školský deň mohol začať inak. Sociálna klíma sa zlepšovala z týždňa na týždeň. Nebol to stratený čas. Monike sa so žiakmi omnoho lepšie pracovalo. Mohla zaviesť prácu skupinách a postupne zavádzať kooperatívne učenie. Deti sa zároveň zoznámili s rôznymi literárnymi dielami a hrdinami, mnohé si knihy zamilovali a pokračovali v čítaní doma. Ranná čitateľská aktivita bola príjemným vstupom do školského dňa, z ktorej si deti odnášali zážitok zo spoločného čítania. Čítanie nahlas malo tiež **silný modelový efekt**.

- **Sociálnom prostredí:** Podnecovanie záujmu o čítanie súvisí aj so sociálnou sieťou, ktorú dokáže učiteľ vytvoriť. Ide o ľudí, ktorí sa môžu v rôznej forme a intenzite zapájať do čitateľských aktivít. V prvom rade je dôležité vytvoriť sieť v rámci triedy. Deti by mali zdieľať svoje skúsenosti a zážitky s čítaním, diskutovať o tom, čo čítali. Spôsoby ako k tejto výzve pristúpiť, sú rôzne.

Vytvorte si časový priestor pre pravidelné diskusné kluby, v rámci ktorých môžu deti prezentovať, čo čítali a inšpirovať tak ostatných. Inou možnosťou je zriadenie reklamného panelu, kde budú deti prezentovať svoje knihy podľa dohodnutých pravidiel. Takýto panel môže byť aj v on-line priestore na twitteri či instagrame. Táto forma môže byť pre súčasné deti ešte atraktívnejšia.

Súčasťou siete čitateľov by rozhodne mali byť aj **rodičia detí**, prípadne iní príbuzní. Môžu byť nielen zaujímaví predčítavači, ale aj rozprávači príbehov. Ich účasť na živote triedy je ešte dôležitejšia v prípade, že je etnicky či národnostne heterogénna. Príbehy a rozprávky pochádzajúce z rôznych kultúr sprostredkujú deťom rôzne kultúrne hodnoty a podnecujú ich k premýšľaniu o ich význame pre jednotlivé kultúrne spoločenstvá, rodiny. Ak sú podávané v odlišných jazykoch, získavajú deti príležitosť oboznámiť sa s podobou iných jazykov, učia sa vnímať, ale i rešpektovať kultúrnu rozmanitosť a vcítiť sa do situácie ľudí, ktorí hovoria iným jazykom ako majorita.

Pandémia Covid 19 nás naučila ako rozvíjať vzťahy aj v on-line priestore. Na sprostredkovanie kontaktu s rodinnými príslušníkmi využite pokrok doby a vypočujte si príbehy od rôznych zaujímavých ľudí prostredníctvom médií. Môžete viesť videohovor napríklad so starými rodičmi dieťaťa, geograficky vzdialenejšími členmi rodiny, ktorí nemôžu prísť osobne do triedy. Požiadajte ich, aby deťom porozprávali nejaké príbehy zo života, alebo prečítali rozprávku.

Súčasťou siete môžu byť aj rôzni iní zaujímaví ľudia. **Hostami** sa môže stať **ilustrátor, spisovateľ, kníhkupec či knihovník** alebo akákoľvek zaujímavá osobnosť, ktorá porozpráva deťom príbeh, prečíta rozprávku či prevedie deti cestou vzniku knihy.

Dôležitým stimulom utvárania čitateľskej kultúry je rozvíjanie kontaktov s **miestnou knižnicou**. V priestore plnom políc s knihami vzniká pútavá atmosféra, v ktorej si deti môžu čítať alebo sa zúčastniť zaujímavých aktivít, besied či tematicky ladených workshopov. Detské knižnice s aktívnou spoluprácou so školami počítajú a štandardne majú tomuto účelu prispôsobené aj priestory. Niektoré prichádzajú samy so zaujímavou ponukou.

Výber vhodnej knihy

Vo všetkých fázach rozvoja čitateľskej gramotnosti zohráva významnú rolu výber knihy. Ak chceme rozvíjať u dieťaťa záujem o čítanie, je potrebné načúvať jeho hlasu. Nejedno rodič či pedagóg potvrdí, že **názor dieťaťa je rozhodujúci**. Snaha dospelého vnútiť mu „tú správnu“ knihu sa zvyčajne nestretne s prijatím. To však neznamená, že nemá do výberu vstupovať. Naopak, uvedomujúc si všetky aspekty kvalitnej a veku primeranej knihy môže dieťaťu **sprostredkovať zaujímavú ponuku**, z ktorej si môže vyberať. V kníhkupectvách a knižniciach by mali asistovať erudovaní pracovníci, ktorí vedú posúdiť vhodnosť výberu vo vzťahu k veku dieťaťa. Tým však nie je otázka výberu vhodnej knihy plne zodpovedaná. Každé dieťa je jedinečné. Má svoj okruh záujmov, ktorý je vo výbere knihy rozhodujúci.

Klára je matkou dvoch synov. Martin má štyri roky a Riško dva. Klára odkladala Riškovi všetky detské knihy, ktoré mal Martin rád. Martina fascinovali dopravné prostriedky. Od momentu, kedy sa v kočišku posadil, sledoval autá, výskal a tešil sa pri pohľade na smetiarske autá. Najzábavnejšou bola prechádzka na železničnú stanicu, kde mohol pozorovať vlaky. Jeho prvá knižnica bola tak plná knižiek s obrázkami dopravných prostriedkov, na ktoré ukazoval, napodobňoval zvuky a neskôr k nim priraďoval slová. Kláru prekvapilo, že Riško má iné záujmy. Svet áut, vlakov či nákladniakov ho až tak nezaujímá. Omnoho viac ho fascinujú zvieratká. Autá stoja v kúte detskej izby. Prednosť majú makety zvierat či plyšové hračky. Klára s Riškom nechodí počas doobednej vychádzky na železničnú stanicu. Každý deň však stojí pri dome, za bránou ktorého

behajú sliepky, husi, breše pes a na okne sa vyvaľuje veľká ryšavá mačka. Tieto záujmy sa pretavujú aj do výberu kníh. Klára bola nútená rozšíriť knižnicu a obohatiť ju o obrázkové knihy zvierat, ktoré si s Riškom listujú a komentujú. Prvé zvuky a slová sa spájajú so svetom živočíšnej ríše a radosť zo spoločného čítania sa spája s inou témou, ako to bolo v prípade Martina. Klára si uvedomila, že aj v budúcnosti bude pri výbere kníh musieť načúvať hlasu svojich synov, ktorí sú vo svojich záujmoch špecifickí.

Pri tvorbe knižnej ponuky je potrebné mať na zreteli niekoľko zásad: 1) primeranosť z hľadiska formy; 2) primeranosť z hľadiska rozsahu a 3) primeranosť z hľadiska obsahu

Primeranosť z hľadiska formy

Pri posudzovaní primeranosti z hľadiska formy si musíme položiť niekoľko otázok:

1. Aká je forma samotnej knihy? Je vhodná pre užívateľa v danom veku?
2. Akým spôsobom je kniha písaná? Je jazyk knihy pre čitateľa v danom veku zrozumiteľný?
3. Aká je kompozícia daného literárneho diela? Je v súlade s vývinovými možnosťami dieťaťa v danom veku?

Vo vzťahu **k prvej otázke** je rozhodujúce zamyslieť sa nad tým, aký účel kniha plní v danom veku. V prvých rokoch života sa dieťa oboznamuje s knihou vďaka blízkej osobe dospelého, ktorý prevracia jej stránky a pomáha dieťaťu objavovať nové obrazy a pojmy. Dieťa však uchopuje knihu aj samo a objavuje ju všetkými zmyslami. Preto volíme zo začiatku knihy vyrobené z materiálu, ktorý je odolný voči poškodeniu, a zároveň ponúka rôzne hmatové, zrakové či sluchové podnety.

Zlepšujúcou sa jemnou motorikou sa zdokonaľuje aj schopnosť dieťaťa prevracať stránky knihy. Túto zručnosť je možné posilniť výberom kníh z tvrdých papierových dosiek, ktoré sú jednoduchšie na uchopenie. U 4-5 ročných môžeme voliť knihy s papierom vyššej gramáže, predškólační a škólační si už listujú v knihách, ktoré sú technicky spracované tak, ako knihy pre dospelých.

Pri výbere knihy máme na zreteli aj formát. Aj v tomto prípade uvažujeme nad funkciou knihy. Hľadáme knihu pre samostatnú hru alebo spoločné čítanie s dieťaťom? Kto bude prevracať stránky? Dospelý či dieťa? Hľadáme knihu na čítanie alebo ju ponúkneme aj ako hračku?

Veľmi obľúbenou knihou, ktorá plní zároveň funkciu hračky je **leporelo**. Zaujme najmä deti vo veku 3- 4 roky. Kvalitné leporelá plnia poznávaciu i estetickú funkciu a sprostredkujú prvý kontakt s literárnym a výtvarným umením. Jednoduché riekanky či krátke veršované rozprávky sú podané dieťaťu cez krátke texty a bohaté ilustrácie, vďaka ktorým dokáže dieťa „čítať“ či prerozprávať krátky príbeh. Na našom knižnom trhu nájdeme pestrú ponuku leporel. Aj súčasného malého čitateľa stále dokážu osloviť leporelá s textami Ľudmily Podjavorinskej s hodnotnými ilustráciami. Na aktuálnosti

nestratili tituly ako *Žabiatko*, *Chorý medvedík*, *Výplata* či *Svrčky*. Zmysel pre rytmus si najmenší rozvíjajú aj vďaka riekankám. Už generácie detí odrástli na leporele *Varila myšička kašičku* či *Ťap ťap ťapušky*.

Druhá otázka odkazuje na **jazyk knihy**. Podľa Z. Kováčovej Švecovej a L. Simanovej (2020, s. 15) má kniha „hovoriť jazykom dieťaťa, ktorému je určená, ale na druhej strane tento jazyk nemá byť príliš jednoduchý alebo vulgárny, aby skôr čitateľa kultivoval a rozvíjal jeho čitateľský vkus a nie naopak“. Jednoduchosť jazyka je daná primeranou slovnou zásobou, ktorá zodpovedá skúsenosti dieťaťa, kratšou dĺžkou viet a súvetí. Prvé texty sú založené na hre, obsahujú rýmy, verše založené na rýme. Ich silným prvkom je **rytmus**. Keďže kniha pre deti má plniť aj umeleckú funkciu, jej reč „má byť sýtená literárnymi obrazmi a symbolmi, ktoré sú iné než reč vecných pojmov“. Keď sa im malý čitateľ naučí porozumieť, umožnia mu prežiť s knihou estetický zážitok (tamtiež). Dôraz na detskú hravosť a vnímanie sveta sa zrkadlí v používaní množstva metafor, metonymií, prirovnaní a najmä personifikácií.

Tretia otázka súvisí s **kompozíciou literárneho diela**. Túto otázku riešime najmä pri próze románového typu. Spôsob, ako je dej usporiadaný, by mal zodpovedať rozumových schopnostiam dieťaťa. Autori, rešpektujúc vývinové špecifiká začínajúcich samostatných čitateľov, pracujú s členením textu do kapitol, ktoré im pomáhajú sledovať príbeh. Vo všeobecnosti platí, že knihy pre čitateľov do 10 rokov sú vystavané na princípe **chronologického usporiadania deja**. Pre zdatnejších čitateľov sa stávajú príťažlivými aj diela s retrospektívnou kompozíciou, kde sa hlavný hrdina vracia do minulosti a sprostredkúva udalosti, ktoré predchádzali situácii, ktorú aktuálne prežíva. Takýmto spôsobom sú vystavané napríklad denníky.

Primeranosť z hľadiska rozsahu

Rozsah textu či literárneho diela je potrebné posudzovať vždy s ohľadom na aktuálnu úroveň rozvoja čitateľských zručností dieťaťa. Tá je daná jeho predchádzajúcimi skúsenosťami či už v pozícii poslucháča, alebo aktívneho čitateľa. Vek môže byť preto značne zavádzajúci. Prirodzene, čím je dieťa staršie, a teda aj skúsenejšie, zvládne počúvať či čítať rozsiahlejší text. Pri určovaní dĺžky textu je treba mať vždy na zreteli cieľ, a tým je **pozitívny zážitok**. Ak sa počúvanie či čítanie stane nudou, či trápením, spôsobuje únavu, či dokonca napätie, míňame sa tomuto cieľu.

Čítanie škôlkarom má svoje špecifiká. Musíme totiž počítať s tým, že ich pozornosť je veľmi nestála. Ich centrálna nervová sústava stále ešte dozrieva a zámerná pozornosť 3-6 ročných detí sa pohybuje v rozpätí od 3 do 15 minút. Schopnosť sústredenia sa je pritom do veľkej miery geneticky podmienená. Medzi deťmi môžu byť teda výraznejšie rozdiely. Vo všeobecnosti však platí, že súčasná generácia detí je príliš rozptyľovaná množstvom rozmanitých podnetov a ich pozornosť výrazne narúšaná nežiaducimi javmi, ako napríklad vstupmi reklám počas sledovania rozprávky a pod. Čítaním príbehov

a rozprávok môžeme ich schopnosť sústredenia zlepšovať. Avšak čas, ktorý nám dokážu venovať, nezávisí len od dĺžky čítaného textu, ale aj spôsobu, akým ho podávame. Ak chceme udržať pozornosť škôlkarov, mali by sme pri čítaní čo najviac udržiavať zrakový kontakt, pracovať s hlasom, s jeho intenzitou i melódiou. Určite sa netreba báť, vložiť do čítania kúsok herectva a vdýchnuť tak postavám z príbehu život. Pozornosť udržíme aj vďaka prvkom dramatizácie. Vďačným sprievodcom pri čítaní sú napr. maňušky.

Primeranosť z hľadiska obsahu

Podľa odborníčky Z. Stanislavovej (1999) musí literatúra pre deti svojho adresáta rešpektovať ako nehotovú, vyvíjajúcu sa bytosť. Do literárneho textu pre deti nevyhnutne vstupujú dva činitele: 1) dospelý ako autor a 2) dieťa ako recipient. Ak má byť literárny text pre deti kvalitný, musia byť v určitej rovnováhe. Dospelý autor musí mať na zreteli detského príjemcu, jeho mentálne schopnosti, záľuby, psychické vlastnosti, vedomosti, potreby, ale najmä životné skúsenosti. Prostredníctvom svojho diela ponúka detskému čitateľovi výber dospelostného poznania, ktorý je adekvátny potrebám detského sveta. Podľa autorky je autentická literatúra pre deti taká, ktorá zároveň prináša dobovým detským čitateľom aktuálnu a presvedčivú správu o svete. Ide o **uplatnenie detského aspektu** v literatúre (Kopál & Tarcalová, 1985). Tento aspekt by sme mali mať na zreteli aj pri výbere vhodných kníh.

Výskumy čitateľstva potvrdzujú, že tak ako v minulosti, aj v súčasnosti chcú deti čítať o sebe, svojich problémoch a zaujímajú ich príbehy blízke ich životu. Z toho vyplýva, že ak chceme voliť vhodné knihy, mali by sme svet detí bližšie poznávať. Zaujímajú sa o témy a problémy, ktoré riešia, ktoré ich oslovujú, nad ktorými premýšľajú. Tým je nastolená otázka, či má literárne dielo konfrontovať dieťa s vážnymi témami, ako je napríklad smrť, vojna a pod. Svet, ktorý je dieťaťu predostretý, by mal byť štruktúrovaný tak, aby dieťa zostalo uchránené od obsahov, ktoré ohrozujú jeho psychický vývoj. Na druhej strane, kvalitné literárne spracovanie tzv. ťažkých tém, môže pomôcť dieťaťu vyrovnávať sa so stratou blízkej osoby alebo zorientovať sa v neprehľadnej situácii, ktorú nezriedka robí neprehľadnou práve snaha dospelých chrániť ho. Príkladom môže byť vypuknutie vojnového stavu na Ukrajine, o ktorom deti počúvali z médií, skratkovité informácie zachytávali v rozhovoroch rodičov či iných dospelých, vnímali atmosféru napätia a strachu. Psychológovia upozorňujú, že s deťmi je potrebné rozoberať všetky témy, ktoré sa ich týkajú. Literatúra prináša mnoho impulzov pre ich odkrývanie a citlivú analýzu.

Rešpektovanie detského aspektu pri výbere literatúry znamená mať na zreteli vek dieťaťa a jeho individualitu. Hoci nie je správne uzavierať deti do pomyselných vekových škatuliek, je možné hovoriť o všeobecných záujmoch, ktoré sa viažu k jednotlivým vekovým kategóriám detí.

Aké knihy vyberať?

Deti do 2 rokov

- Malé knihy, ktoré môže dieťa ľahko držať a prezerať.
- Čiernobiely dizajn, alebo jasné farby s kontrastnými obrázkami.
- Knihy s jedným, dvoma objektami na strane s malým počtom slov.
- Mäkké vinylové, látkové knihy, ktoré sú odolné (hryzenie, hádzanie..).

Deti od 2 – 3 rokov

- Knihy s jednoduchými vetami, básničkami, rečňovankami.
- Knihy s veľkými obrázkami, fotografiami, činnosti, ktoré dieťa pozná (obliekanie, predmety, zvieratá, členovia rodiny a pod.).
- Knihy so skrytými prekvapeniami, textúrou, zrkadielkom.
- Knihy so zaoblenými okrajmi, hrubými stranami.

Deti od 3 – 4 rokov

- Knihy s jednoduchými vetami, slovnými spojeniami s možnosťou tvorby príbehu.
- Knihy s pesničkami, poéziou a opakujúcim sa textom.
- Knihy s farebnými obrázkami, fotografiami s jednoduchými príbehmi.
- Knihy s tematikou zvierat, pocitov, farieb, čísel, písmen.
- Knihy o bežných činnostiach (členoch rodiny, na dobrú noc, deň dieťaťa).
- Knihy so zdvíhacími klapkami, dotykové a hmatové, interaktívne a knihy na zmyslové skúmanie.

Deti predškolského veku

- Knihy s jednoduchými príbehmi, zápletkami, rýchlym dejom a pútavými ilustráciami.
- Knihy o skutočných okolnostiach (chodenie do škôlky, hranie s kamarátmi a pod.), rozprávkové.
- Knihy s bohatými ilustráciami, reálnymi obrázkami.
- Knihy s písmenami, číslami, o zvieratách, dinosauroch, autách, hmyze, geografii, ročných obdobiach, kultúre a pod.
- Knihy, ktoré obsahujú smiešne slová „Bzzz, išla včielka.“, "Cvak, cvak, cvak išiel vlak."
- Predvídateľné knihy, v ktorých môže dieťa dopĺňať prázdne miesta, hľadá, čo bude nasledovať.

Školáci do 10 rokov

- Klasické tlačené knihy, e-knihy, audioknihy, filmové, divadelné a televízne adaptácie literárnych predlôh.
- Knihy s rozprávkami (fantastické, zvieracie), bájkami s výrazne rytmizovanou poéziou.
- Fantastické príbehy, fantastika.

- Realita/reálny svet, náučná a vecná detská literatúra.
- Dobrodružná literatúra, literatúra s chlapčenským hrdinom.
- Próza s dievčenskou hrdinkou.

Pozn.: Knižné typy pre čitateľov predškolského a mladšieho školského veku prinášame v Prílohe 1 a 2.

Zohľadňovanie detského aspektu pri výbere veku primeranej knihy súvisí aj s uvedomením si možností dieťaťa porozumieť obsahu. V tejto súvislosti je potrebné zamyslieť sa nad tým, či je obsah textu **explicitný** (zjavný), alebo **implicitný** (skrytý). Pre odkrývanie skrytých významov je potrebná určitá kognitívna zrelosť. Preto najmenším čitateľom čítame rozprávky a príbehy, kde je posolstvo zjavné. Malý škôlkar by mal vedieť posúdiť, ktorá postava koná správne a ktorá nesprávne. Pevná deliaca línia medzi dobrom a zlom je prítomná takmer vo všetkých rozprávkach. Pyšný a neprajný princ býva potrestaný, odvážny a srdečný zas odmenený. Typickou ukážkou skrytých významov sú bajky. Hoci v nich vystupujú zvierací hrdinovia a texty sú krátke, nie sú určené pre najmenších. Pointu bajky dokážu uchopiť zvyčajne až deti vo veku 9-10 rokov. Aj to s pomocou premyslených otázok, ktoré im položí dospelý.

Výber knihy podľa ilustrácií

Dôležitou súčasťou detskej knihy sú **ilustrácie**, ktoré sprevádzajú alebo dopĺňajú text. Okrem iných, plnia aj **umelecko-estetickú funkciu**. Sú prvým kontaktom s výtvarným svetom, mostíkom k umeniu a tvorbe umeleckého vkusu (Holešovský, 1971). Preto je dôležité venovať pri výbere knihy pozornosť aj kvalite ilustrácií a voliť knihy, v ktorých sa dieťa nestretne s gýčom. Kvalitná ilustrácia vychádza z textu, ktorý dopĺňa, no ponecháva priestor pre detskú fantáziu a predstavivosť. Podľa teoretikov má ilustrácia primeraným spôsobom riešiť konflikt medzi fantáziou umelca a nespútanou fantáziou dieťaťa (Holešovský, 1977).

Ilustrácie sú mimoriadne dôležité najmä v období predčítavania a začiatočného čítania (pozri kapitolu 2). V knihách pre deti do 4 rokov sú tou hlavnou informáciou. Texty pod nimi sú stručné, často ide len o niekoľko riadkov. Bohaté ilustrácie, ktoré zaberajú veľkú plochu formátu, môžeme vidieť napríklad v leporelách, ale aj v iných knihách určených pre tých najmenších. Samy o sebe majú vysokú informatívnu hodnotu. Malý čitateľ dokáže vďaka nim vnímať príbeh a vlastným spôsobom ho aj „prečítať“. Príťažlivosť detskej knihy je daná aj výraznou farebnosťou a poetikou ilustrácií.

Vo fáze plynulého čítania a nasledujúcich (pozri kapitolu 2) sa funkcia ilustrácie mení. Zaberajú v texte menšiu plochu, sú menej detailnejšie a neslúžia už len ako opora pre prerozprávanie deja. Dopĺňajú text a významným spôsobom ovplyvňujú dieťa pri výbere knihy.

Špeciálne postavenie v ponuke detskej literatúry majú **komixy**. Lákajú najmä chlapcov a sú veľmi zaujímavou cestou ako rozvíjať záujem o čítanie aj u detí, ktoré sa trápia s technikou čítania a dlhé texty ich preto dokážu odradiť. Pri výbere vhodného komixu je, samozrejme, dôležité posúdiť obsah a jeho výchovnú či dokonca morálnu hodnotu, ale tiež kvalitu výtvarného spracovania. Komix má mať umeleckú hodnotu, v ktorej sa snúbi výtvarné a literárne majstrovstvo.

Desať odporúčaní pre správny výber detskej knihy.

1. Ak vzbudila **ilustrácia knihy** vašu pozornosť, vzbudí aj pozornosť dieťaťa. Ilustrácia predstavuje pre dieťa, ktoré ešte nevie čítať, slová, ktoré sa dajú „čítať“. Oči dieťaťa skenujú obrázky, prechádzajú postupne z jedného miesta na druhé. Ilustrácia dodáva farebnosť a vizuálne pozadie čítaného príbehu. Predstavuje postavy, ako aj veci a deje, ktoré sú v príbehu skryté medzi riadkami. Preto ak vidíte knihu s nádhernými ilustráciami, váš inštinkt sa nemôže mýliť.

2. Dobrá detská kniha **nie je reklamou** na nejaký iný produkt, film, či televízny seriál. Mnoho kníh je v podstate reklamou na detskú hračku, detský film alebo televízny seriál, ktorý sa takto ponúka do pozornosti dieťaťa. Ak takéto knihy vylúčite z vášho zoznamu, dáte tým najavo, že kniha nesúvisí s televíznou obrazovkou, či nejakým produktom. Hodnota knihy spočíva v príbehu, ktorý rozpráva.

3. Vyberajte knihy, ktoré nejako **súvisia so skúsenosťami dieťaťa**, s okolnosťami jeho života a s výzvami, ktorým čelí. Neexistuje téma, na ktorú by nebola k dispozícii detská kniha. Ak má dieťa možnosť „čítať“ knihu, ktorá súvisí s jeho životnou skúsenosťou, má pocit, že v tom nie je samo. Vďaka knihám má dieťa možnosť nazerať na výzvy, ktorým čelí.

4. Knihy, v ktorých sú príbehy založené na **upevňovaní trvalých hodnôt**, nie sú súborom kázní. Za hodnotné považujeme tie detské knihy, ktoré sa neusilujú kázňami a poučovaním upevňovať v deťoch pozitívne hodnoty. Namiesto toho sprevádzajú deti príbehom, ktorý im umožní vyvodiť si vlastné poučenie. Autori nenariaďujú deťom, že čo si majú myslieť, ale poskytujú možnú perspektívu pohľadu na daný jav či problém. Sprevádzajú dieťa svojim fascinujúcim dobrodružným príbehom, z ktorého si dieťa samo dokáže osvojiť hodnoty, na ktoré príbeh chce poukázať, resp. na ktorých je založený.

5. Čítajte s deťmi príbehy, ktoré ste milovali, **keď ste vy boli deťmi**. Deti milujú dozvedieť sa niečo viac o tom, ako to bolo, keď ste boli vy v ich veku. Čítajte im svoju obľúbenú knihu z tých čias a rozprávajte im, ako ste prežívali svoje detstvo a príbehy z obľúbených kníh.

6. Vyberajte knihy **rozmanitých žánrov**. S čím širším žánrovým rozpätím sa dieťa oboznámi, tým bude otvorenejšie voči rozmanitým záveršiam a koncom. Cibří sa jeho

čitateľský vkus a postupne si vytvára svoje vlastné žánrové preferencie na základe vlastnej skúsenosti a zážitkov.

7. Vyberajte knihy, ktoré ladia s **osobnostnými charakteristikami a vekom dieťaťa**. Ak majú deti záujem o knihy s určitou tematikou, ale ich textová náročnosť nezodpovedá ich čitateľským schopnostiam, nevadí. Staňte sa pre-rozprávačom ich obsahu tak, aby dieťa nestratilo záujem. Ak si dieťa samo vyberie knihu, ktorá je vhodná skôr pre mladšie deti, neodrádzajte ho od jej čítania. Samo môže objaviť novú perspektívu príbehu. A nezabúdajte, záujem detí sa môže rýchlo meniť.

8. Ak vás zaujme **jazyk a rýmovačky** v knihe, zaujmú aj deti. Je to podobné ako s ilustráciami. Ak vás oslovia na prvý raz, bude to správna voľba aj pre deti.

9. Známy **autor** je zárukou. Tvoríť detské knihy je rovnako náročné, ako tvoríť rozsiahle filozofické romány. I napriek tomu, ba práve preto, že detské knihy sú krátke, na každom slove záleží. Ak preto narazíte na knihu uznávaného autora detských kníh, je to záruka, že dostanete do rúk očakávanú kvalitu. Známa celebrita, ktorá sa pustila do písania kníh pre deti, ešte nemusí byť aj zárukou, že kniha bude dobrá.

10. Voľte aj **klasickú detskú literatúru**. Neváhajte siahnuť ani po klasických rozprávkach. I napriek trocha archaickému jazyku a prostrediu, stále majú svoje čaro. Dôkazom ste vy, ktorí i napriek svojmu veku, si ich stále pamätáte.

Zdroj: Revital Rafaely - www.superstorybook.com

4. PRÍPRAVA NA ČÍTANIE

Spoločné čítanie s dospelým

Až do momentu, kým dieťa nenastúpi do školy, je čítanie pre väčšinu detí vzdialeným cieľom. Vo fáze predčítavania je dieťa najmä v role poslucháča, ktorý reaguje na otázky a impulzy dospelého. V tejto kapitole prinášame usmernenia pre spoločné chvíle dospelého a dieťaťa pri knihe, vďaka ktorým sa vytvárajú základy čitateľstva a čitateľskej gramotnosti. Tipy na efektívne čítanie a výber vhodnej knihy nájdete aj v prílohe 1 a 2.

Čítanie s bábätkami a deťmi do 2 rokov

- Čítanie s najmenšími je „čítaním“ obrázkov a oboznamovaním sa s knihami.
- Otáčajte stránky knihy, ukazujte na obrázky a pomenovávajúce známe a nové veci, ktoré vaše dieťa vidí na stránke. Neponáhľajte sa. Doprajte dieťaťu čas na očné i sluchové podnety. Voľte knihy s veľkými a kontrastnými obrázkami s jasnými farbami, ktoré ich hneď upútajú a udržia ich pozornosť. Pri novorodencoch sa odporúčajú dokonca čiernobiele obrázky. Sluchové podnety ponúkajú knihy vyrobené z rôzneho materiálu – knihy, ktoré šuštia, obsahujú pískacie tlačidlá či vydávajú elektronické zvuky (zvuky zvierat, dopravných prostriedkov...). Najdôležitejší je však stále hlas najbližšej osoby – meňte ho, napodobujte zvuky, hrajte sa s dieťaťom.
- Knihu má dieťa nielen vidieť a počuť, ale aj cítiť. Najmenší ju radi objavujú nielen rukami, ale aj ústami. Papierové knihy musia ešte chvíľu počkať. V tomto období by knižnica vášho drobca mala obsahovať mäkké, vodeodolné plastové a látkové knihy, ktoré môže vaše dieťa vložiť do úst či dokonca do kúpeľa.

Čítanie s dvojročnými a trojročnými

- Čítanie s dieťaťom má byť predovšetkým o zábave s knihami a o spoločne strávenom čase.
- Pokračujeme v čítaní obrázkov, ktoré zobrazujú svet okolo nás. Obrázky obsahujú viac detailov, zachytávajú nielen veci, zvieratá, ľudí, ale aj situácie (macko si čistí zuby, Katka oblieka bábiku...).
- V knihách sa začínajú objavovať písané slová. Hrajte sa s nimi a objavujte ich rytmus – vytlieskajte ich, hopsajte dieťa na kolene alebo ho v rytme jemne ťapkajte po chrbte. Deti cítia rytmus a majú rady knihy, v ktorých je rým, rytmus a opakovanie.
- Prechádzajte prstom pod slovami a vyzývajte dieťa, aby slová či vety opakovalo. Povzbudzujte dieťa, aby o obrázkoch rozprávalo samo.
- Dôležitým kritériom výberu knihy je záujem dieťaťa. Niektorí majú rád zvieratá, iního priťahujú dopravné prostriedky... Kniha môže zaujať aj svojím dizajnom a zábavnými prvkami, ktoré podnecujú zvedavosť a sú príležitosťou na rozvoj šikovných prstiek. Deti napríklad obľubujú knihy s otváracími okienkami, pod ktorými sa skrýva prekvapenie, či odpoveď na otázku: Kto býva v strome?

- Čítanie v tomto období je objavovaním knihy v jej tlačenej podobe. Objavujte a pomenujte spoločne jednotlivé časti knihy, vrátane chrbta a prednej a zadnej strany obálky. Dieťa môžete požiadať, aby knihu držalo a pomáhalo obracať stránky.
- Čítanie je váš spoločný zážitok. Vypnite televízor alebo rádio, dajte telefón na tichý režim a nájdite si tiché miesto na čítanie, aby dieťa počulo váš hlas a mohlo sa sústrediť na knihu.
- Vytvorte si špeciálne miesto na čítanie - napríklad kreslo, ležadlo alebo vankúš. Miesto, kde sa budete obidvaja cítiť dobre.
- Vytvorte si rutinu a snažte sa každý deň zdieľať aspoň jednu knihu. Nájdite si čas, ktorý sa bude spájať s knihou – pred spaním, počas obedného odpočinku ...

Čítanie so škôlkarmi a predškôlkami

- Čítanie sa spája s príbehom, ktorý kniha ponúka, o ktorom sa môžeme rozprávať, ktorý môžeme slovne či výtvarne pretvárať, či dotvárať.
- Hrdinami príbehov sú zvieratká či deti, ktoré sú približne v tom istom veku a zažívajú podobné situácie ako oni. Cez postavy príbehov môžu objavovať rôzne vlastnosti.
- Kniha je príležitosť na rozvoj predstavivosti a tvorivosti. Skôr ako príbeh prečítate, pýtajte sa: „O čom si myslíš, že je tento príbeh? Kto by v ňom mohol vystupovať?“ Otázky môžeme klásť aj počas čítania: „Čo si myslíš, že sa stane? Ako sa to asi skončí?“ Otázkami po prečítaní príbehu vedieme dieťa k premýšľaniu o hodnotách múdrosti, dobra, spravodlivosti, lásky, priateľstva, ktorých nositeľmi sú hrdinovia príbehov, ktorí porazili zlo, ľudskú hlúposť, nepravosť, nenávisť a pod. Dôležité je prepájať príbeh so životom a skúsenosťou dieťaťa: „Ako by si sa cítil, keby si to bol ty?“ alebo "Čo by si robil, keby sa to stalo tebe?"
- Manipulácia s knihou by mala byť stále viac v rukách dieťaťa, ktoré obracia stránky, ukazuje na obrázky a slová, a to aj vtedy, keď číta dospelý.
- Predškôlkom pomáhamo hravo objavovať svet písaného slova – hľadáme písmená, odlišujeme veľké a malé písmená, pomenúvame spoločne interpunkčné znamienka, objavujeme pojmy slabika, slovo, veta.
- Škôlkari už majú ešte viac vyhranené záujmy, ktorým treba pri výbere kníh načúvať. Hľadajú knihy o dinosauroch, vílach, futbale alebo zvieratkách. Niektoré deti v predškolskom veku majú veľký záujem o knihy z oblasti literatúry faktu vrátane kníh o hviezdach, oceánoch, vynálezoch, jedle a cestách po svete.
- Najmä predškôláci milujú humor, vtipy a slovné hračky.

Hry a aktivity ako príprava na čítanie a písanie

Čítanie a písanie je kognitívne náročná činnosť, ktorá si vyžaduje určitú úroveň rozvoja poznávacích funkcií a rozumových schopností dieťaťa. Už v predškolskom veku môžeme významne pomôcť dieťaťu zvládnuť neskorší proces písania a čítania. Stačí, ak sa budeme hrať hry zamerané na rozvoj schopnosti triediť, usporadúvať prvky, posilňovať analyticko-syntetické vnímanie, rozvíjať sluchové vnímanie a fonemické uvedomovanie, rozvíjať jemnú motoriku a zoznamovať deti s prvkami grafém.

Rozvoj schopnosti triediť

Cieľavedomé rozvíjanie tejto schopnosti je súčasťou formálneho predprimárneho vzdelávania. Počas dňa vzniká mnoho situácií, kedy môžeme dieťa vyzvať k tomu, aby utvorilo nejakú skupinu, vytriedilo predmety podľa určeného znaku. Túto schopnosť využije neskôr pri triedení hlások na samohlásky, spoluhlásky či dvojhlásky, či vytváraní skupín malých a veľkých písmen. S triedením a zoskupovaním sa bude dieťa v škole stretávať pri zavádzaní rôznych pravidiel písania a čítania.

Schopnosť triediť rozvíjame postupne a máme na zreteli, že ide o kognitívne náročnú činnosť. Približne do piateho roka triedime predmety na základe jedného znaku. Dieťaťu musí byť jasné, čo je triediacim kritériom. Je to farba? Tvar? Účel? Zadanie „*Daj všetky drevené a červené predmety do krabice*“ je náročné. Dieťa totiž musí zohľadniť dva znaky. Rovnako chvíľu trvá, kým pochopí, že predmety sa môžu preskupovať v závislosti od určeného kritéria. Červená drevená kocka môže patriť do skupiny červených i drevených predmetov, ale tiež do skupiny hračiek a pod.

Schopnosť triediť si deti rozvíjajú aj pri bežných činnostiach, ako je napríklad upratovanie detskej izby. Vďaka inštrukciám dospelého sa môže stať táto činnosť aj zábavnejšou: „*Daj všetky plyšové hračky na túto poličku. Všetky dopravné prostriedky, ktoré majú kolesá daj do tejto krabice. Tie, ktoré lietajú, ulož na policu.*“

Triedenie je aj súčasťou výchovy malého bádateľa. Jednoduchými hrami môžeme rozvíjať aj schopnosť dieťaťa stanovovať si jednoduché predpoklady a overovať ich. „*Čo myslíš, ktoré z týchto predmetov pritiahne magnet? Daj ich naľavo. Tie ostatné daj napravo.*“

U päťročných detí môžeme zaviesť ako znak triedenia fonému. Daj na kopu všetky predmety, ktoré sa začínajú na M.

Rozvoj schopnosti usporadúvať prvky do poradia

Vety, ktoré dieťa neskôr začne čítať a písať, sú zložené zo slov usporiadaných na základe pravidiel syntaxe. Preto je dôležité podporiť jednoduchými hrami poznanie, že niektoré veci sú zoradené podľa určeného poradia a len vtedy dávajú zmysel. Takýmito aktivitami sa vytvára aj porozumenie organizácie písmen, ktoré utvárajú slová. Schopnosť vnímať poradie súvisí aj so sledovaním deja príbehu. Dieťa v predškolskom veku sa učí vnímať chronologický čas, vnímať fázy dňa, činnosti, ktoré sa s nimi spájajú. Zároveň si osvojuje princíp pevného sledu jednotlivých sekvencií príbehu a intuitívne vníma výstavbu literárneho diela, v ktorom autor uvádza čitateľa, rozvíja dej a na konci ho uzatvára.

Vnímanie chronologického, sekvenčného času je možné trénovať v kontakte s rozmanitými témami. Niekedy môžete rozstrihať obrázok a požiadať dieťa, aby ho zložilo v logickej postupnosti alebo ho vyzvať, aby priradilo k obrázkom čísla od 1 do 3.

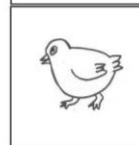
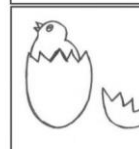
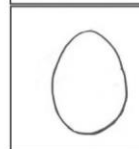
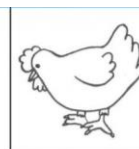

1

2

3

4

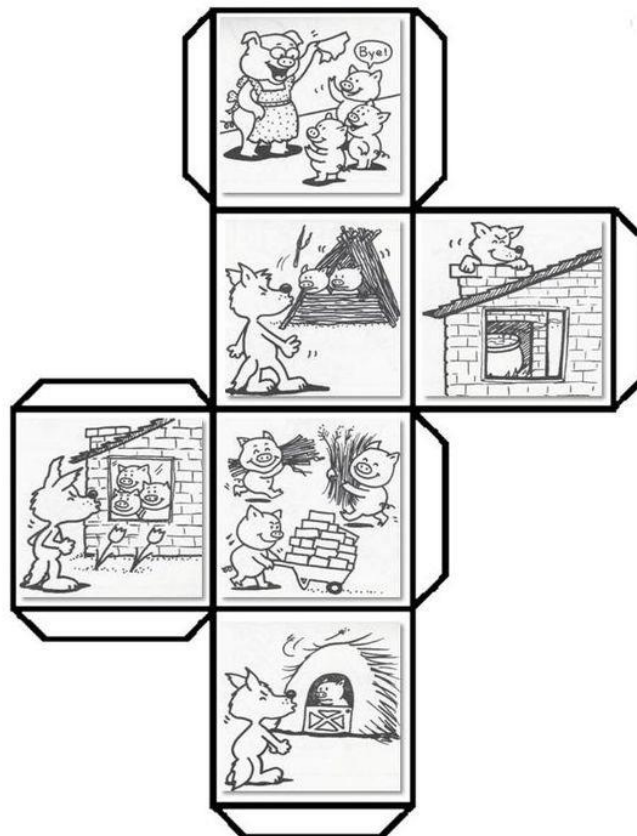
Zdroj obrázkov: <https://sk.pinterest.com/pin/128774870588595124/>;

<https://sk.pinterest.com/pin/560768591116323588/>; <https://sk.pinterest.com/pin/211174975095143/>

Schopnosť usporadúvať prvky do poradia rozvíjame aj v práci s príbehmi. Po prečítaní príbehu môže dieťa usporiadať obrázky do postupnosti podľa deja. Spoločne si môžeme vyrobiť aj leporelo či knihu. Úlohou na vyššej kognitívnej úrovni je určenie poradia chýbajúcej časti: „*Kde zaradíme tento obrázok? Kde je jeho miesto?*“

Hra s dejovou líniou príbehu môže mať aj podobu otázok, čo sa stalo pred tým a potom. Zostrojte si jednoduchú kocku s ilustráciami a nechajte, nech ju dieťa hodí: „*Čo je na obrázku? Akú časť príbehu zobrazuje? Čo sa stalo pred tým, ako vlk vošiel do komína? Čo sa stalo potom?*“

Zdroj obrázkov: <https://sk.pinterest.com/pin/375698793913026283/>;
<https://sk.pinterest.com/pin/582301426827638243/>

Rozvoj analyticko-syntetického vnímania

Slovenský jazyk je fonetický jazyk, preto pri písaní väčšinou zaznačujeme jednu fonému jednou grafémou. Hlásky sa spájajú do slabík, slabiky do slov, z ktorých vznikajú vety. Charakter slovenského jazyka predurčuje metódu nácviku čítania a písania. V našich podmienkach sa najviac využíva analyticko-syntetická hlásková metóda. Schopnosť rozkladať a skladať celok na časti je preto veľmi dôležitá. Pri práci s textom je tiež dôležitá schopnosť dieťaťa identifikovať prvok v texte. Len tak dokáže neskôr vyhľadať v texte slovo začínajúce sa na písmeno M, slovo začínajúce veľkým písmenom či nájsť všetky predložky vo vete.

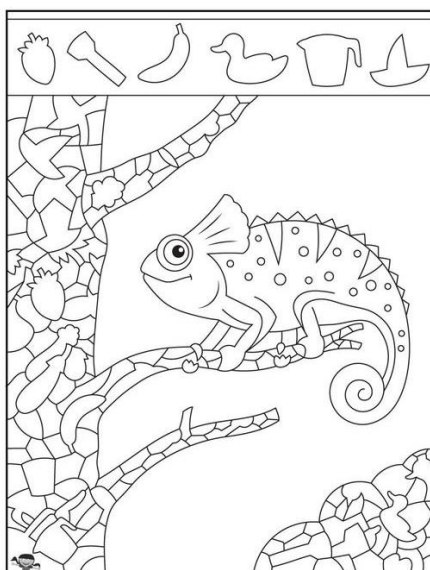
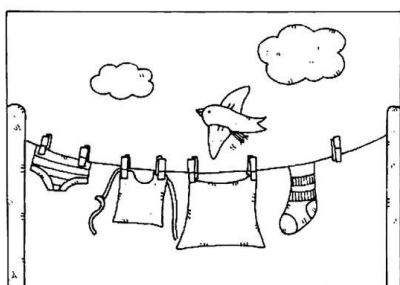
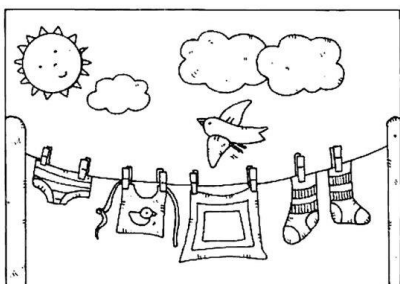
Skôr ako začne riešiť takéto školské úlohy, rozvíja si analyticko-syntetické myslenie v rôznych hrách. Veľký význam majú najmä konštruktívne hry s priestorovými a rovinnými stavebnicami. Mnohé deti priam vyhľadávajú **puzzle** stavebnice, ktoré sú odstupňované podľa náročnosti počtom dielikov. Ak nemáme k dispozícii puzzle, funkciu splní aj rozstrihaný obrázok, ktorý má dieťa poskladať.

Skladanie puzzle môže byť spojené aj s hrou na skrývačku. Ak idete deťom čítať rozprávku alebo príbeh, poskrývajte časti ilustrácie v miestnosti a vyzvite ich, aby ich našli a zložili obrázok. Následne im môžete položiť otázky pred čítaním: „Čo myslíš, o čom bude príbeh? Kto v ňom bude vystupovať?“

Schopnosť zrkového analyticko-syntetického vnímania je možné rozvíjať aj pomocou zábavných úloh, v ktorých má dieťa nájsť rozdiely medzi dvomi obrázkami alebo vymalovať tvar ukrytý v obrázku.

Zdroj obrázkov: <https://sk.pinterest.com/pin/426927239683077784/>;
<https://sk.pinterest.com/pin/623326404670396053/>

Rozvoj sluchového vnímania a fonemického uvedomovania

Dôležitým východiskom čítania je schopnosť sluchovej diferenciacie a rozvinuté fonemické uvedomovanie. Sluchová diferenciacia je založená na schopnosti zachytiť v prúde reči slovo, prípadne slabiku. Tým sa vytvárajú predpoklady pre rozvoj **fonemického sluchu**, pod ktorým rozumieme schopnosť rozlíšiť sluchom v prúde reči všetky hlásky v správnom poradí. Týka sa nielen sluchového orgánu, ale aj príslušnej časti mozgu a jeho schopnosti vnímať, rozlišovať, vykonávať analytickú, syntetickú a porovnávaciu činnosť.

Posilňovanie **sluchovej diferenciacie** je založené na hrách, v ktorých má dieťa identifikovať sluchový podnet, ktorý vopred určíte. Môžu to byť zvuky i slová. Posadte si deti do kruhu a predstavte im zvuky vybraných rytmických nástrojov. Doprajte im čas, aby sa s nimi zoznámili. Vyzvite ich, aby si zatvorili oči a počúvali. Ich úlohou bude tlesknúť rukami vždy v momente, keď zaznie zvuk triangla.

Sluchové vnímanie a diferenciaciu môžeme rozvíjať všade. Nielen ihriská a ulice sú plné zvukov, ale aj naše domy a byty. Stačí sa započúvať a identifikovať zvuky, ktoré nás obklopujú.

So staršími deťmi môžeme hru posunúť do vyššieho levelu. Prečítajte deťom 8-10 slov niekoľkokrát v poradí. Následne ho vyzvite, aby vykričlo „stop“, keď vyslovíte slovo, ktoré sa v pôvodnom zozname nenachádzalo. Ešte náročnejšou je úloha identifikovať sluchom objekt, ktorý nepatrí do skupiny. V tomto prípade slová dopredu neprečítame. Vyslovujeme ich v primeranom tempe, aby si dieťa mohlo uvedomiť súvislosti a vytvoriť významové kategórie. Ak sa mu po prvom čítaní nepodarí identifikovať „cudzinca“ medzi slovami, skúsime znovu. Ukážka zoznamu slov:

- chlieb, polievka, mäso, ryža, maslo, pes, špagety, rožok
- orol, hus, sliepka, bocian, delfín, sýkorka, vrabec
- šaty, nohavice, šál, ponorka, ponožka, košeľa

Ste na dlhej ceste autom? Sedíte v čakárni u lekára či na autobusovej zástavke? Skráťte si čas čakania hrami, prostredníctvom ktorých u dieťaťa cibríte **fonemický sluch**. Zvoľte alternatívu, ktorá je primeraná veku a schopnostiam dieťaťa:

- „Vymysli čo najviac slov na hlásku....“
- „Budem hovoriť slová. Tleskni rukami, keď budeš počuť slovo začínajúce sa na hlásku....“ Teraz vyskúšaj ty mňa.“
- „Porozhliadni sa okolo seba a nájdi niečo, čo sa začína na hlásku....“
- „Hádaj, na čo myslím. Je to predmet, ktorý sa začína na hlásku...“ Teraz daj hádanku ty mne!“

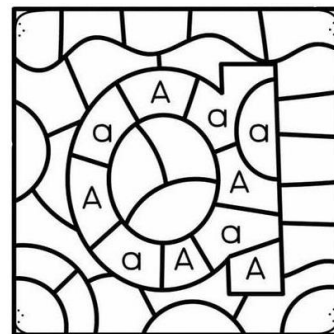
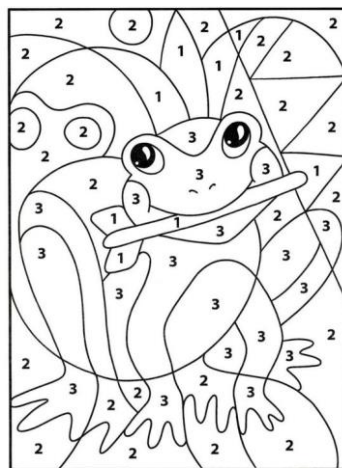
Zdatnejší hráči sa môžu hrať známe hry na **reťazenie slov**. Úlohou pokračujúceho hráča je vymyslieť slovo, ktoré sa začína na hlásku, ktorou sa končilo predošlé: Jablko – Okno – ovos – sirup – páv – vánok – kohút atď.

Rozvoj jemnej motoriky

Vývoj jemnej motoriky je sprevádzaný fyzickým rastom a tvorbou kostí zápästia. Spevnenie zápästia okolo 5 – 6 roku života dieťaťa súvisí s ukončeným procesom osifikácie. Je preto prirodzené, že prvé čiary, ktoré dieťa nakreslí, sú neisté a pri vyfarbovaní sa dieťa dostáva ďaleko za okraj kresby. Všetko je vec tréningu a zdokonaľovania úchopu písacieho nástroja. Deti od 3 rokov majú k dispozícii omaľovánky rôznej náročnosti. K dispozícii sú rôzne písacie nástroje, od hrubých kried a fixiek, ktoré sú jednoduchšie na úchop až po ceruzky, farbičky a perá. Avšak k rozvoju jemnej motoriky prispievajú aj iné výtvarné a technické činnosti – navliekanie korálok, strihanie, konštruovanie z papiera...

Pri výbere omaľovánky máme na zreteli záujmy dieťaťa. Obrázky môžu znázorňovať témy, ktoré sú dieťaťu blízke. Všimame si však aj veľkosť plôch, ktoré treba vymaľovať. Omaľovánka určená pre 3 ročné dieťa sa výrazne líši od omaľovánky pre 5 ročné dieťa v množstve detailov. Siahnuť môžete aj po omaľovánkach, ktoré podporia aj analyticko-syntetické vnímanie (príklad žabky). Deťom, ktoré onedlho nastúpia do školy, môže poslúžiť omaľovánka aj na vyvodzovanie prvých písmen.

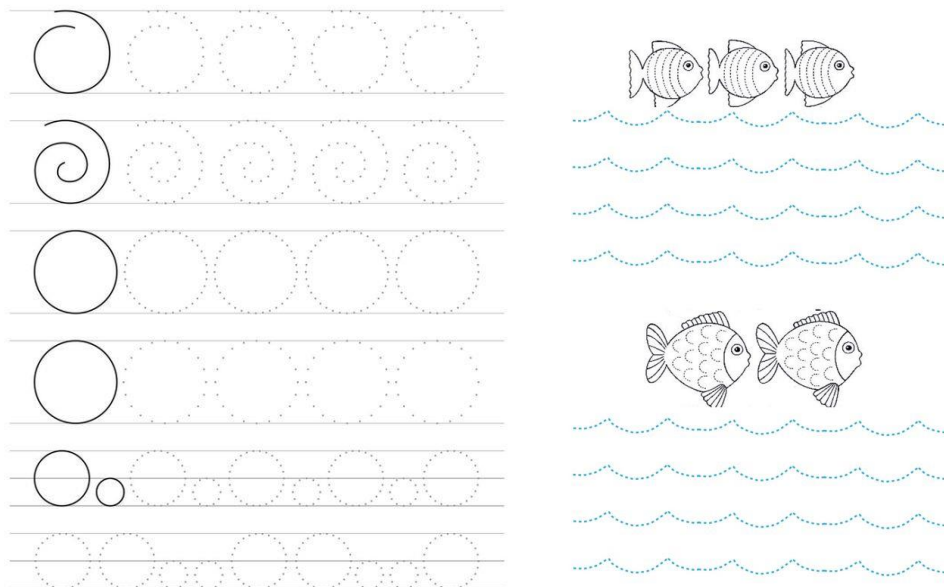
Zdroj obrázkov: <https://sk.pinterest.com/pin/414120128249105190/>;

<https://sk.pinterest.com/pin/468937379964347554/> , <https://sk.pinterest.com/pin/33565959714538339/>

V príprave na školu prichádzajú na rad aj pracovné listy s grafomotorickými cvičeniami, ktoré pomáhajú uvoľňovať zápästie, upevňujú návyky správneho držania písacieho nástroja a primeraného tlaku pri písaní.

Pracovné listy s grafomotorickými cvičeniami nájdete na pulte každého kníhkupectva. Veľa inšpirácií je možné nájsť aj v prostredí internetu. Pri ich výbere je potrebné myslieť na to, že majú byť pre deti zábavné. Vypĺňanie pracovných listov by nemalo prerásť do drilovania.

Zdroje obrázkov: <https://sk.pinterest.com/pin/373517362856953972/> ;
<https://sk.pinterest.com/pin/739786676302856477/>

Oboznamovanie sa s prvkami grafém

Tvary písmen, ktoré si dieťa v škole bude postupne osvojovať, obsahujú prvky, s ktorými sa má oboznamovať už predškólak. Hornú slučku či dolnú slučku, ktorá je súčasťou viacerých písmen, môže dieťa kresliť, modelovať z plastelíny či tvarovať z ohybného drôtu. Rovnako tak môže objavovať aj iné prvky grafém.

Pri objavovaní tvarov písmen či ich častí je dôležité využívať nielen zrak, ale aj hmat. So zatvorenými očami „vidíme“ niekedy viac. Písmeno, či jeho časť vyrytá do dreva, či linolea alebo vyrazená v kartóne môže dieťa vnímať prstami. Táto činnosť mu pomôže hlbšie si zapamätať správny tvar.

Tvary písmen či ich častí si môže dieťa zapamätať aj pohybom. Vymodelujte tvar z lana na koberci a nechajte deti po ňom kráčať. Usmerňujte smer a učte ich tak správny písací pohyb.

5. ROZVOJ ČITATEĽSKÝCH ZRUČNOSTÍ

Súčasná realita je taká, že niektoré deti obľubujú čítanie viac ako ostatné. Pre niektoré deti je proces učenia sa čítať namáhavý, pre iné je čítanie jednoduchou záležitosťou. V nasledujúcej časti si predstavíme niekoľko stratégií, ktoré môžete využiť na posilnenie čítania. Stratégie čítania sú navrhnuté tak, aby pomohli deťom vytvoriť si silný základ čítania – založený na sebadôvere, angažovanosti a radosi. Zároveň vďaka nim môžete u dieťaťa posilniť schopnosť plynulo čítať, dekódovať text a popracujete aj na rozširovaní ich slovnej zásoby. Zámerom využívania týchto techník je, aby sa z dieťaťa stal sebavedomý čitateľ.

Odporúčané postupy rozvíjania čitateľskej gramotnosti v ranom detstve

Dojčatá a batolátá

Deti v tomto veku potrebujú rozvíjať pozitívne interakcie a vzťahy so starostlivými dospelými, ktorí sa im venujú. Dôležité sú interakcie tvárou v tvár, ktoré podporujú rozvoj ich reči a kladú východiská pre neskoršie osvojovanie čitateľskej gramotnosti:

- prihováranie sa jednoduchým jazykom spojené s vytváraním očných kontaktov,
- pozitívne reagovanie na detské náznaky a jazykové pokusy,
- časté hranie sa s malými deťmi, rozprávanie sa s nimi, spievanie im a hranie sa s ich prstami,
- zdieľanie kníh a časté čítanie s dieťaťom na kolenách dospelého alebo spolu s jedným alebo dvoma ďalšími deťmi,
- poskytovanie jednoduchých výtvarných materiálov, ako sú pastelky, fixky a veľký papier, ktoré môžu deti skúmať a manipulovať s nimi.

Predškolský vek

Deti potrebujú primerané skúsenosti, ktoré podporujú učenie sa čítať a písať. Patria sem okrem iného:

- pozitívne vzťahy s dospelými, ktorí sa zapájajú do citlivých rozhovorov s jednotlivými deťmi, modelujú správanie pri čítaní a písaní a podporujú záujem detí o čítanie a písanie a radosť z nich,
- prostredie bohaté na knihy a tlač, ktoré poskytuje deťom príležitosti a nástroje na to, aby urobili prvé pokusy s používaním písanej reči na rôzne praktické účely, pričom učiteľia upriamujú pozornosť detí na konkrétne písmená a slová,
- každodenné čítanie kvalitných kníh dospelými jednotlivým deťom alebo malým skupinám, vrátane kníh, ktoré pozitívne odrážajú identitu, materinský jazyk a kultúru detí,

- príležitosti pre deti rozprávať o prečítanom a zamerať sa na zvukovú podobu jazyka, ako aj na význam hovoreného/počutého,
- vyučovacie stratégie, ktoré rozvíjajú fonematické uvedomovanie, ako sú napr. piesne, hry s prstami, riekanky, básne a príbehy, v ktorých sú výrazné fonematické vzory, ako je rým a aliterácia (opakovanie rovnakých alebo zvukovo podobných hlások),
- príležitosti na zapojenie sa do hry, ktorá zahŕňa nástroje rozvíjania gramotnosti, ako je písanie zoznamu potravín v rolovej hre, vytváranie znakov pri stavaní kociek a používanie ikon a slov pri oboznamovaní sa počítačovou hrou,
- priame skúsenosti, ktoré rozširujú slovnú zásobu detí, ako sú výlety do obce a zoznámenie sa s rôznymi nástrojmi, predmetmi a materiálmi.

V základnej škole

Učitelia by mali pokračovať v mnohých už osvedčených postupoch, s cieľom ďalej napredovať v celkovom rozvoji detí a v nadobúdaní čitateľskej gramotnosti. Vyučovanie zahŕňa každodenné zážitky z čítania a samostatného čítania zmysluplných pútavých príbehov, ako aj informačných textov, ako aj:

- každodenné príležitosti a podporu učiteľa pri písaní mnohých druhov textov na rôzne účely vrátane príbehov, zoznamov, odkazov pre ostatných, básní, správ a reakcií na literatúru,
- skúsenosti s písaním, ktoré umožňujú flexibilne používať najprv nekonvenčné formy písania (fónický pravopis) a časom prechádzať na jeho konvenčné formy,
- príležitosti na prácu v malých skupinách na ciele spoluprácu s ostatnými deťmi,
- učebné obsahy, ktoré rozširujú poznatky o svete a slovnú zásobu detí, prispôbenie vyučovacích stratégií, dieťaťu, ak nedosahuje očakávaný pokrok v čítaní, ale aj ak sú jeho čitateľské zručnosti nadpriemerné.

Skúsenosti v prvých rokoch života majú zásadné dlhodobé dôsledky, ľudia sú však schopní učiť sa počas celého života. I napriek tomu, by sme mali vynaložiť čo najväčšie úsilie, aby každé dieťa malo čo najviac pozitívnych skúseností, ktoré podnecujú rozvoj gramotnosti.

Zdroj: National Association for the Education of Young Children. In Young Children, July 1998, 53(4), pp. 30-46.

Pýtajte sa na text a slová v príbehu

Nechajte dieťa aktívne sa zapájať do čítania. Pýtajte sa ich rôzne otázky, na ktoré by malo vedieť a minimálne skúsiť odpovedať. Kladenie otázok mu môže pomôcť udržať pozornosť, nestratiť sa v texte a porozumieť obsahu. Napríklad, ak hlavná postava práve niečo urobila, môžete sa opýtať: „Prečo to urobila?“ Dajte dieťaťu príležitosť premýšľať o jednotlivých otázkach a priestor, aby mohlo reagovať. Taktiež môžete prestať čítať v určitej časti príbehu a spýtať sa ho, čo si myslí, že sa stane ďalej. To mu pomáha hlbšie sa spojiť s príbehom, zároveň si rozvíja empatiu a kreativitu.

Pýtať sa môžete aj na nové slová v texte. Ak dieťa slovo nepozná, alebo si ním nie je isté, vzniká ideálna príležitosť na to, aby ste ho spoločne vyhľadali a zistili, o čo ide. Čím viac bude dieťa vystavené novým slovám, tým skôr sa ich naučí a rozšíri si slovnú zásobu.

Tip: Využiť môžete aj šablónu, na ktorú si deti môžu zapísať základné charakteristické črty danej postavy z príbehu. Deti, ktoré ešte nevedia písať, si môžu postavu nakresliť a pokúsiť sa prepísať meno postavy (Príloha 4).

Prečítajte si znova známe texty

Je úplne v poriadku, ak si nejakú knihu dieťa prečíta viackrát po sebe. Opätovné čítanie dodáva sebadôveru. Dieťa môže mať pocit úspechu, pretože mu pôjde čítanie ľahšie a zároveň sa zlepší aj plynulosť v čítaní. Keďže už bude poznať niektoré slová a pasáže v knihe, môže si čítanie príbehu užiť o niečo viac.

Použite stratégiu 3-2-1

Túto stratégiu môžete využiť hneď, ako si dieťa dočíta nejaký príbeh. Jeho úlohou je, aby sa zamyslelo nad úryvkom, alebo príbehom a povedalo nahlas tri veci, ktoré sa naučilo, dve veci, ktoré ho zaujali a položilo jednu otázku, ktorá im z textu vyplynula. Zároveň, tak ako v prvom prípade môžete siahnuť aj po tlačenej verzii (Príloha 5).

Zámerne robte chyby pri čítaní

Pracovať s chybou sa dá aj pozitívne. Cieľom tejto metódy je, aby ste pri čítaní nahlas zámerne čítali niektoré slová nesprávne alebo ich úplne vynechali z príbehu. Len na deťoch je, koľko chýb v príbehu identifikujú. Ide o skvelý spôsob, ktorým môžete podporiť dekódovacie schopnosti a zároveň poskytnete dieťaťu uspokojenie a ocenenie z toho, že zaznamenalo chybu.

Zdramatizujte si prečítaný príbeh alebo rozprávku

Hranie etúd z príbehu a vedenie dialógov o príbehu môže pomôcť deťom porozumieť prečítanému textu a pochopiť jeho myšlienku. Motivujte deti k hraniu rolových hier, premýšľaniu o konaní a životoch jednotlivých postáv. Povzbudzujte ich, aby sa nebáli pracovať s hlasom. Pre niektoré deti to môže byť vhodný spôsob oddychu a odreagovania sa. Vďaka tejto metóde môžete oživiť zabudnuté príbehy a pridať do čítania trochu pestrosti. Nie je potrebné používať komplikované rekvizity, scénu alebo kostýmy. Ich tvorba môže byť pre dieťa motiváciou.

Používajte čítací prst

Je prirodzené, ak majú začínajúci čitatelia problém sledovať riadky na strane a strácajú sa uprostred vety. Jedným z efektívnych riešení môže byť používanie tzv. čítacieho prstu, ktorý dieťa posúva na každé slovo pozdĺž daného riadku. V niektorých obchodoch je možné zakúpiť si aj čítacie okienko. Ak sa stane, že dieťa nebude chcieť pri čítaní ukazovať prstom na slová, môžete mu ich ukazovať vy.

Utekajúce písmená

Ak sa dieťa zasekne pri nejakom slove a nepozná jeho význam, môžete ho vyzvať, aby sa vrátilo na začiatok vety a skúsilo ju prečítať ešte raz. To znamená využiť kontextové stopy na určenie jeho významu. Ak sa mu to aj napriek tomu nepodarí, môžete skúsiť zamerať sa na koreň slova a zakryť predponu či príponu slova. Nápomocné vedia byť aj ilustrácie v knihe, ktoré môžu pomôcť dieťaťu vydedukovať, o aké slovo ide.

Nečítajte iba knihy

Ak sa vám zdá, že dieťa nemá záujem o čítanie kníh, skúste sa zamerať na iné zdroje. Môžete siahnuť po čomkoľvek (komiksy, plagáty, časopisy, letáky, brožúry, manuály, menu v reštaurácii, SMS-ky, recepty...)

Nechajte deti rozprávať vlastné príbehy

Nie je nič krajšie ako detská fantázia. Motivujte deti k rozprávaniu vlastných príbehov, či už budú vymyslené alebo reálne. Môže ísť o konkrétny rozprávkový deň alebo len o hodinku počas dňa. Vytvorte deťom priestor, v ktorom si budú môcť porozprávať svoje príbehy. Inšpiráciou môžu byť letné prázdniny, rozprávkový hrdina, najobľúbenejšia scéna z filmu alebo situácia ráno v autobuse... Taktiež ich môžete vyzvať, aby príbeh ilustrovali. Prostredníctvom vytvárania vlastných príbehov si deti rozvinú zručnosti čítania s porozumením a naučia sa lepšie počúvať ostatných.

Vyzvite deti k prerozprávaniu príbehov

Požiadajte deti, aby vám prerozprávali to, čo čítali. Táto stratégia čítania pomáha deťom precvičovať si schopnosť porozumenia, zapamätania a interpretovania. V prípade, že je to pre niektoré deti náročné, môžu si pomôcť knihou alebo ilustráciami. Taktiež ich môžete vyzvať k tomu, aby si napríklad na papier nakreslili 3 obrázky, ktoré budú zobrazovať začiatok, stred a koniec príbehu. Aj takýto kreatívny spôsob môže deťom pomôcť rozpovedať príbeh.

6. PRÁCA S PRÍBEHOM

Približne od 3 rokov dieťa začína intenzívnejšie vnímať dejovú líniu príbehu. Tým sa otvárajú nové príležitosti pre rozvíjanie čitateľskej gramotnosti a čitateľstva. Každým rokom sa možnosti práce s príbehom rozširujú, pretože dieťa je s pribúdajúcim vekom bohatšie na skúsenosti, má rozvinutejšiu slovnú zásobu a jazyk. Vo všeobecnosti sa zlepšujú aj jeho rozumové schopnosti. Pri výbere príbehu musíme dbať na zásadu primeranosti (viac v kapitole 3). Či už číta dospelý alebo neskôr samotné dieťa, príbeh ponúka mnoho rozvojových impulzov – prináša nové poznanie o sebe samom, iných ľuďoch, o svete, podnecuje predstavivosť a fantáziu, rozvíja viaceré kognitívne funkcie a je príležitosťou na zlepšovanie jazykových a komunikačných schopností. Čím viac pozornosti prečítanému textu venujeme, tým je jeho pozitívny vplyv silnejší.

Podpora sebavyjadrenia

Príbehy vykresľujú osudy rôznych vymyslených postáv, v ktorých sa dieťa môže vidieť, alebo prostredníctvom ktorých môže reflektovať svoje predstavy o sebe samom. Preto je každý príbeh príležitosťou pre sebaopoznávanie a projektovanie vlastného JA. Úloha dospelého je podporiť tento proces napríklad otázkami:

- *V čom sa podobáš na hlavného hrdinu?*
- *V čom si iný/á v porovnaní s hlavným hrdinom?*
- *Ktorej postave by si sa chcela podobať. Prečo?*
- *Ktorej postave by si sa naopak nechcela podobať? Prečo?*
- *Stalo sa ti niečo podobné? Ako si sa vtedy cítil/a?*
- *Ktorá postava ťa hnevá? Prečo?*
- *Čo cítiš k hlavnej postave? Aké pocity v tebe vyvoláva?*
- *Čo by si urobil/a inak ako postava v príbehu?*

Rozvoj predstavivosti a fantázie

Príbehy písané pre deti samé osebe podnecujú ich predstavivosť a fantáziu. Vhodne zvolenými otázkami môžeme tento rozmer príbehu ešte posilniť. Otázky môžeme klásť ešte skôr, ako dieťa spozná jeho obsah:

- *Ako si predstavuješ miesto, kde sa odohráva príbeh? Ako by si opísal/a les, v ktorom žili zvieratká?*
- *Čo myslíš, o čom bude príbeh? Kde sa bude odohrávať? (po predstavení názvu, titulnej strany knihy, prezentovaní kľúčových ilustrácií a pod.)*

Predstavivosť a fantáziu môžeme rozvíjať spolu s kooperatívnymi zručnosťami detí. Vytvorte malé skupiny a dajte im k dispozícii ilustrácie z knihy. Vyzvite ich, aby sa zahrali na spisovateľov a vytvorili na základe nich spoločne príbeh.

Alternatíva: Ak deti vedia čítať, môžu dostať namiesto ilustrácií krátke úryvky z príbehu.

Príležitosť na rozlet dostávajú deti v prípade, ak ich pozastavíme uprostred deja a necháme ich dokončiť príbeh podľa vlastných predstáv. Stimulovať ich môžeme otázkami:

- *Ako by mohol príbeh ďalej pokračovať?*
- *Čo by sa stalo, keby kráľ neposlal posledného syna na cestu?*
- *Čo myslíš, ako sa príbeh skončí? Ako by sa mal skončiť?*

Predstavy o príbehu, jeho hrdinoch, prostredí, v ktorom sa odohráva, o jeho priebehu či konci môžu deti vyjadrovať aj inými výrazovými prostriedkami, ako je jazyk. Stačí ak vytvoríme priestor pre **výtvarné činnosti** a poskytneme deťom zaujímavý materiál, ktorý im umožní prezentovať svoj svet fantázie.

Rozvoj myslenia

Vhodne zvolené otázky k príbehu prispievajú k **rozvíjaniu myšlienkových operácií**, ktoré sú nevyhnutné pre akýkoľvek proces učenia sa. U detí do 10 rokov budujeme základy, na ktorých dieťa môže v ďalších rokoch stavať. Napriek tomu, že malý škôlkar ešte nedokáže spoľahlivo oddeliť podstatné od nepodstatného (abstrahovanie), dospieť na základe vstupných faktov k zovšeobecneniu (indukcia, generalizácia) či previesť analýzu a syntézu, je pripravený hľadať riešenia a odpovedať na otázky. U školáka môžeme náročnosť otázok zvyšovať.

Ak chceme rozvíjať u detí myslenie, musíme dôverovať v ich schopnosti a vyhýbať sa sugestívnym otázkam, ktoré vyvolávajú zborovú odpoveď „ÁNO“, „NIE“. To si vyžaduje kontrolu verbálneho i neverbálneho prejavu dospelého. Otázky by nemali byť uzavreté a mimika či gestikulácia by nemala napovedať, čo chce dospelý počuť. Každá otázka sa dá zmeniť tak, aby stimulovala myslenie dieťaťa.

Deti, zachoval sa Janko správne? ❌

Deti, ako sa zachoval Janko? ✅

Príbehy s morálnym posolstvom vytvárajú priestor pre **rozvoj kritického a tvorivého myslenia**, ktoré sa prejavuje v schopnosti človeka vnímať javy v širších súvislostiach, utvárať si vlastný názor a obhajovať ho v podobe zmysluplnej argumentácie. Za týmto účelom môžeme využiť **metódu tvorivého dialógu** (bližšie *Výchova a vzdelávanie k sociálnej spravodlivosti*, 2003). Vďaka nemu môžeme u detí rozvíjať viaceré zručnosti a postoje.

Tvorivý dialóg:

- pomáha deťom pochopiť, ako rozmýšľajú iní ľudia a obohatiť sa o ich myšlienky,
- vďaka nemu deti môžu rozmýšľať o odlišných pohľadoch na ten istý problém,
- poskytuje príležitosť prežiť skúsenosť riešenia problému spoločne s inými ľuďmi,
- vďaka tvorivému dialógu sa dokážu deti pozrieť na problém inými očami, nájsť nové riešenia (Fisher, 2009).

Tvorivý dialóg je založený na pevnej štruktúre otázok a skladá sa z niekoľkých fáz (bližšie Vančíková, 2019):

1. **Fáza opisu:** V tejto fáze kladieme deťom otvorené otázky, prostredníctvom ktorých získavame informácie o prvotnej predstave o príbehu. Správna alebo jediná odpoveď väčšinou neexistuje. Vo fáze opisu nám teda nejde o reprodukciu deja rozprávky. Naopak, pýtame sa na názory detí, zisťujeme ako premýšľajú o správaní jednotlivých postáv, vedieme ich k opisu ich konania. Cieľom otázok je vyzvať deti k premýšľaniu o príbehu. Najmä v práci s deťmi v materskej škole vytvárame hneď v začiatku priestor pre vyjadrenie ich pocitov a dojmov. Ak tak neurobíme, nájdú si svoj vlastný priestor neskôr. A každá skúsená učiteľka vie, čo to znamená.
 - *O čom bol podľa teba príbeh?*
 - *Ako si predstavuješ miesto, kde sa príbeh odohrával?*
 - *Čo ťa na príbehu najviac zaujalo?*
 - *Ktorá časť sa ti najviac páčila a prečo?*
 - *Ktorá postava sa ti najviac zapáčila? Ktorá sa ti naopak páčila najmenej? Prečo?*
 - *Ako by si opísal hlavného hrdinu?*
 - *Aké vlastnosti mali ostatní hrdinovia?*
 - *Čo by si na rozprávke zmenil/la? Čo by si určite nezmenil/la?*
2. **Fáza individuálneho skúmania:** Druhá fáza tvorivého dialógu je najmä v práci s deťmi predškolského veku mimoriadne dôležitá. V rámci nej sa snažíme kľásť otázky, ktoré spoja svet príbehu so svetom dieťaťa. Egocentrické myslenie znemožňuje dieťaťu v tomto veku pozerať na problém z perspektívy iných ľudí, vžiť sa s ľahkosťou do situácie hrdinov príbehu. A tak musíme otázkami prepojiť dej rozprávky s jeho vlastným životom – oprieť sa pri hľadaní riešenia o jeho pocity, zážitky a skúsenosti. Ukázať mu, že problémy, pred ktorým hrdinovia stoja patria aj do jeho reality.
 - *Stalo sa niekedy aj tebe niečo podobné? Ako si sa vtedy cítil?*
 - *Cítil/a si sa niekedy ako hrdina v príbehu? Čo sa vtedy stalo?*
 - *Bol si niekedy svedkom podobnej situácie?*
 - *Podobáš sa v niečom hlavnému hrdinovi?*
3. **Fáza kritického porozumenia:** Zo samotného názvu je zrejmé, že v tejto fáze rozhovoru budeme s deťmi analyzovať problém hlbšie. Vytvárame priestor pre prezentovanie názorov a pohľadov detí naň a spolu s nimi zvažujeme, aké konanie by bolo lepšie, horšie, aké výhody či riziká z našich návrhov riešení vyplývajú. Samozrejme, obsah dialógu musí zodpovedať skúsenostiam detí daného veku.
 - *Ako sa cítila hlavná postava?*

- *Prečo to podľa teba hlavný hrdina urobil?*
- *Ako sa mohol zachovať inak v danej situácii?*
- *Kto sa zachoval správne a prečo?*
- *Ktoré postavy z príbehu nekonali čestne? Prečo to nedokázali? Aké mohli mať dôvody?*
- *Čo by sa stalo keby...?*
- *Kedy sa mohla postava zachovať inak? Ako by to zmenilo príbeh?*

4. **Fáza uvažovania/transformácie:** Koniec dialógu by mal vyústiť do záverov. V odpovediach na otázky deti formulujú odporúčania, ako sa v budúcnosti treba v podobných situáciách zachovať, resp. čomu sa treba vyhnúť. Ich vlastné odpovede sú akousi návesťou ich budúcich skutkov. Kompasom, ktorý ich nasmeruje v podobnej situácii k správne riešeniu.

- *Čo mohol urobiť hlavný hrdina inak? Čo by si mu poradil?*
- *Ako by sme sa mali v podobnej situácii zachovať?*
- *Čo by sme mohli urobiť pre ľudí, ktorí sa ocitnú v podobnej situácii?*
- *Aké pravidlá by sme si mohli zaviesť u nás doma (v našej triede)?*

Otázky k príbehu je potrebné premyslieť vopred. Majú nám slúžiť ako akýsi scenár dialógu, resp. rozhovoru s deťmi. To však neznamená, že ho musíme do dôsledku naplniť. Vždy je dôležité venovať pozornosť odpovediam detí a rozvíjať ich myšlienky ďalšou podpornou otázkou. Tiež je dôležité sledovať ich úroveň koncentrácie a prerušiť dialóg vo chvíli, keď už vidíme, že deti strácajú záujem. Odporúčame však, uzavrieť danú fázu rozhovoru.

Najmä u mladších detí musíme predpokladať, že nedokážu venovať pozornosť čítaniu príbehu a následne reagovať na množstvo otázok. Preto je vhodné pripraviť si hrové aktivity, ktorými podporíme ich uvažovanie o príbehu.

Príklad k príbehu *Príšerný šúš* (Charlotte Habersack).

Ide o vtipný príbeh, určený pre deti predškolského veku, ktorý tematizuje otázku predsudkov. Do Dunčovho končiaru, kde žijú zvieratká, sa nasťahuje nový obyvateľ – šúš. Zvieratká ho síce nevideli, ale vytvorili si obrazy o nebezpečnom tvorovi, ktorý naruší ich pokojný život. Nakoniec ho spoznávajú ako milého mierumilovného kamaráta.

- Vo fáze opisu môžeme položiť deťom niekoľko otázok a nakoniec sa spýtať, ako si predstavujú šúša. Namiesto slovnej odpovede ich však vyzveme k výtvarnému stvárneniu svojej predstavy.
- Vo fáze individuálneho skúmania sa môžeme rozprávať o vlastnej skúsenosti s podobnými situáciami. Kladenie otázok môžeme oživiť hrou s loptičkou. Postavíme sa do kruhu a hádzeme si loptičku. Kto ju chyťí, povie príhodu so svojho života, kedy sa cítil alebo konal podobe ako šúš, kačka.....
- Vo fáze kritického porozumenia môžeme prerušiť rozhovor aktivitou s vankúšikmi s emóciami. Rozložíme ich po triede. Každý vankúšik znázorňuje inú emóciu. Deti sa prechádzajú po triede, na dohodnutý signál sa postaví na vankúšik, ktorý je

najbližšie k nim. Hľadajú časť príbehu, kde sa niektorá z postáv mohla cítiť práve tak, ako tvárička na obrázku vankúšika.

- Vo fáze uvažovania/transformácie si môžeme spoločne vyrobiť symboly, ktoré budú znázorňovať pravidlá spolužitia v skupine, v ktorej by sa nikto nemal cítiť ohrozené.

Inšpirácie ako viesť tvorivý dialóg a obohatiť ho o aktivity s deťmi nájdete v publikácii: Vančíková, K. (2019). *Multikultúrna výchova v materskej škole – námety a aktivity*. Bratislava: Raabe.

Rozvoj jazykových schopností a komunikačných zručností

Rozhovormi s deťmi o prečítanom príbehu sa automaticky rozvíja jazyk myslenia a zlepšujú sa aj vyjadrovacie schopnosti detí. Prácou s príbehom si dospelý cibí **schopnosť klásť otázky** a vystupuje zároveň aj ako vzor. Túto zručnosť môže rozvíjať aj u detí:

- *Aké otázky ti napadli, keď si si vypočul názov príbehu?*
- *Aké otázky ti napadli pri čítaní/ počúvaní príbehu?*
- *Čo by si sa opýtal autora, keby si ho stretol?*
- *Na čo by si sa spýtal hlavnej postavy z príbehu?*

Zaujímavou príležitosťou pre rozvíjanie schopnosti klásť otázky je **beseda**. Ak máte príležitosť sprostredkovať deťom kontakt s autorom príbehu, režisérom divadelnej hry spracovanej podľa literárnej predlohy či inou osobnosťou, ktorý je v kontakte s daným dielom, otvoríte deťom dvere do sveta autorskej tvorby. Samotnému stretnutiu má predchádzať príprava, v rámci ktorej si deti pripravujú otázky a učia sa, ako ich položiť tak, aby vytvárala priestor pre bohatú výpoveď respondenta.

Po prečítaní príbehu sa môže aj dieťa zmeniť na rozprávača. Plynulý jazykový prejav môžeme posilňovať **rozprávaním, úvahou**. Podľa veku dieťaťa volíme slovnú alebo písomnú formu:

- *Prerozprávaj príbeh tak, ako si si ho vypočul.*
- *Prerozprávaj príbeh a navrhni iný koniec.*
- *Napíš list hlavnej postave.*
- *Napíš list autorovi príbehu.*
- *Čo by sa stalo, keby sme sa všetci správali ako záporní hrdinovia z príbehu?*
- *Ako by vyzeral náš svet?*

Prostredníctvom príbehu sa deti môžu oboznamovať aj so znakmi **opisu**. Tí mladší môžu opísať postavu či prostredie, v ktorom sa dej odohráva. Školáci môžu analyzovať text a identifikovať opisné časti, prípadne opísať jednotlivé postavy, sústreďujúc sa nielen na vonkajšie, ale aj vnútorné vlastnosti.

U detí predškolského veku je dôležitá názornosť. Ak chceme, aby opisovali postavu z príbehu, pomôže ilustrácia, ktorá mu bude pri opisovaní znakov oporou. Ak ilustráciu nemáme, vyzvime deti, aby hlavného hrdinu nakreslili a následne svoj obrázok opísali. Podobne postupujeme aj pri opise prostredia príbehu. Objektom môže byť dom, či les, v ktorom zvieratká bývali a pod.

Prirodzenou cestou rozvoja jazykových schopností je **dramatizácia príbehu**. Obsadenie hereckých rolí a znázornenie konania jednotlivých postáv umocňuje zážitok z príbehu a prináša deťom radosť zo spojenia pohybu, slova, prípadne aj hudby.

Dramatizácia príbehu prispieva k celostnému rozvoju osobnosti dieťaťa. Ak deťom necháme priestor na vlastné stvárnenie scény, kostýmov, vytvoríme im priestor pre rozvoj fantázie, predstavivosti, ale aj výtvarných a technických zručností.

Skíbenie jazykového rozvoja a rozvoja kritického myslenia ponúkajú **inscenačné metódy**. Ich podstatu tvorí sociálne učenie v modelových situáciách, v ktorých sú deti aktérmi predvádzaných situácií. Ide o simuláciu udalosti, v ktorej hrajú role a súbežne riešia problém. V inscenácii si deti osvojujú vhodné spôsoby správania, zoznamujú sa s rolami, ktoré ich čakajú v živote. Pri príprave scenára sa posilňuje ich schopnosť kooperovať. Impulzom pre inscenáciu môže byť otvorený koniec príbehu alebo zmena udalostí, vďaka ktorej majú deti dotvoriť príbeh, oživiť postavy cez dialógy. Po odohratí inscenácie by mala nasledovať diskusia, v rámci ktorej hodnotíme konanie postáv.

7. ROZVOJ ČITATEĽSKEJ GRAMOTNOSTI A ČITATEĽSTVA U DETÍ SO ŠPECIÁLNYMI POTREBAMI

Medzi deti so špeciálnymi potrebami môžeme vo všeobecnosti zaradiť všetky deti, ktoré potrebujú podporu z dôvodu dočasných či trvalých ťažkostí vo vzdelávaní. Táto skupina zahŕňa deti s rizikovým vývinom, ako aj deti, ktoré potrebujú podporu z dôvodu kultúrnych špecifik, ako je napríklad odlišný materinský jazyk.

Pod pojmom dieťa s rizikovým vývinom rozumieme „*dieťa, na vývin ktorého pôsobia nepriaznivé okolnosti*“ (Vančíková et al., 2021). Tieto okolnosti môžu pôsobiť na dieťa v rôznej intenzite. Rizikové faktory môžu byť:

- *na strane dieťaťa*: nízka pôrodná hmotnosť, chronické ochorenia alebo zdravotné postihnutie,
- *na strane rodiny*: nefunkčné rodinné vzťahy, kriminálne alebo patologické správanie rodičov, ale aj dlhotrvajúce vážne partnerské konflikty, rodinná atmosféra nestability, nedostatok bezpečia a lásky, nepripravenosť rodičov na rodičovskú rolu, existenčné starosti
- alebo vyplývať zo *širšieho sociálneho prostredia*: chudoba a nezamestnanosť a s tým spojená sociálna a kultúrna vylúčenosť ľudí i celých komunít (tamtiež).

Práca s deťmi so špeciálnymi potrebami predpokladá inkluzívny prístup a rešpektovanie niekoľkých pedagogických princípov (podľa Vančíková et. al., 2021; Lipnická, 2022):

- Primárnym cieľom výchovno-vzdelávacieho pôsobenia je **životná spokojnosť človeka**. Tento princíp odkazuje na primárny cieľ výchovného pôsobenia, ktorým je „*naplniť možnosti dieťaťa, dosiahnuť maximálnu možnú mieru jeho samostatnosti, byť aktívny v oblastiach, ktoré človeka zaujímajú, nadväzovať a udržiavať blízke vzťahy s inými ľuďmi, cítiť sa kompetentný, dôverovať si, cítiť sa dobre vo svojej koži*“ (Vančíková et al., 2021, s. 11). To v praxi znamená, že snaha rozvíjať u dieťaťa čitateľskú gramotnosť nesmie ísť na úkor jeho pohody a dospelý si musí neustále klásť otázku, aké ciele v tejto oblasti sú v najlepšom záujme dieťaťa. Odpoveď je výsledkom dialógu s ním, s jeho rodičmi, prípadne inými blízkymi osobami.
- Všetky **deti sú rovnako schopné dosahovať svoje osobné úspechy**. Inkluzívny prístup je založený na presvedčení, že všetky deti sú vzdelávateľné a pri správnom vedení spôsobilé prekonávať svoje osobné výzvy. „Vo vzťahu k deťom s rizikovým vývinom je nebezpečná tendencia zaraďovať ich do kategórií, spravidla spojených so zjednodušujúcimi a nepriaznivými skupinovými charakteristikami. Takéto „nálepkovanie“ môže mať veľa nežiadúcich dôsledkov. Vo vzťahu k deťom a ich vzdelávaniu sú to napríklad *nízke očakávania*“ (Vančíková et al., 2021, s. 11).
- Všetky deti sú jedinečné, **univerzálne riešenia** preto **neexistujú**. Tento princíp odkazuje na riziko škatuľkovania a nálepkovania. Ak aj dieťa má napr. nejakú medicínsku diagnózu, neznamená to, že je rovnaké ako všetky ostatné deti s rovnakým zdravotným problémom. Každé dieťa má autentické vnútorné aj

vonkajšie rozvojové podmienky, ktoré majú byť v **komplexnej diagnostike** rozpoznané" (Lipnická, 2022, s. 22). To sa týka aj úrovne osvojenia si jazyka, dosiahnutej úrovne (pred)čitateľských zručností či záujmu o čítanie.

Ak podľahneme škatulkovaniu a nálepkovaniu, môžeme sa dopustiť veľkých pedagogických omylov. Na Slovensku napríklad máme tendenciu pripisovať ťažkosti, ktoré majú deti zo sociálne vylúčených lokalít, všetkým rómskym deťom. Ich etnická príslušnosť je vnímaná ako príťaž. Ani zďaleka však nie je pravdou, že všetky rómske deti sú ochudobnené o čítanie, nemajú kontakt s knihou či majú obmedzený jazykový kód v dôsledku zjednodušených komunikačných vzorcov. Dokonca i v podmienkach chudoby môžeme nájsť rodiny, v ktorých pretrváva kultúra rozprávania príbehov. Východiskom výchovného pôsobenia je dôsledné spoznanie situácie, v ktorej dieťa žije a kompetentné posúdenie jeho rozvojových obmedzení i možností.

- **Rodičia** sú najbližšie osoby dieťaťa, a preto i **najbližší partneri pri poskytovaní podpory**.

Akékoľvek návody na to, ako pracovať s dieťaťom s konkrétnou diagnózou môžu viesť k ešte väčším ťažkostiam. Či už má dieťa poruchy zraku, sluchu, trpí na pervazívnu poruchu alebo má iný zdravotný problém, jeho možnosti v oblasti rozvoja čitateľskej gramotnosti je potrebné konzultovať so všetkými zainteresovanými stranami. Najdôležitejším partnerom pri hľadaní optimálnej cesty sú rodičia. Práve oni vedia, aké činnosti dieťa dokáže zaujať či rozrušiť, aký typ kníh a príbehov ho dokáže osloviť a ktoré sú naopak preň nevhodné.

- Podpora má byť výsledkom **zmyslupnej spolupráce všetkých strán**. Okrem rodičov sú dôležitými partnermi pri hľadaní optimálnej cesty rozvoja čitateľských zručností a záujmu o čítanie aj rôzni odborníci, ktorí spolupracujú s rodinou či učiteľmi v škole. Veľa dôležitých informácií môžeme získať od špeciálneho pedagóga, psychológa, ale aj od fyzioterapeuta, pediatra a pod.
- Každé dieťa potrebuje špecifický **individuálny prístup**, ktorý sa zrkadlí v úprave podmienok výchovy a vzdelávania. To v praxi znamená:
 - Prispôbiť *fyzický priestor* potrebám dieťaťa, napr. zabezpečenie bezbariérového prístupu, špeciálnej miestnosti na cvičenie, špeciálneho relaxačného priestoru v rámci triedy a pod.
 - Prispôbiť *materiálne podmienky* – zabezpečenie prípadných kompenzačných a špeciálnych pomôcok, vhodného didaktického materiálu a pod.

- Prispôbiť *sociálne podmienky* – zabezpečenie potrebného podporného personálu – osobný asistent, asistent učiteľa, špeciálny pedagóg, školský psychológ...
- Prispôbiť *učebné podmienky* – prispôsobenie cieľov, obsahu, organizácie, metód a stratégií učenia potrebám konkrétneho dieťaťa.

Úpravu organizácie a priebehu výchovno-vzdelávacej činnosti si vyžaduje aj práca s **deťmi s odlišným materinským jazykom**. Podľa odporúčaní Štátneho pedagogického ústavu (2021) je potrebné:

- *Posilniť vizuálnu podporu počas všetkých vzdelávacích aktivít.* Názornosť môžeme podporiť gestami, obrázkami alebo reálnymi predmetmi. „Pri čítaní alebo rozprávaní dlhších príbehov sa odporúča využívať obrázky zobrazujúce následnosť deja alebo dramatizáciu prostredníctvom bábok, hračiek“ (tamtiež, s. 23).
- *Poskytnúť vizuálnu podporu pri komunikácii.* Užitočné je poskytnúť deťom komunikačné karty, ktoré sú pre ne efektívnym nástrojom na vyjadrenie svojich komunikačných zámerov. Podobné karty sa používajú aj pri práci s deťmi s narušenou komunikačnou schopnosťou. „Každé dieťa, ktoré ich potrebuje, by malo mať k dispozícii vlastný súbor kariet, uložených na dostupnom mieste“ (tamtiež, s. 25).
- *Poskytnúť vizuálnu podporu orientácie sa v priestore, čase, štruktúre úlohy.* Vyžaduje vizualizáciu napríklad režimu dňa, pravidiel v triede či priestoru, v ktorom sa činnosť odohráva. Prostredníctvom symbolov či obrázkov môžeme pomôcť deťom porozumieť úlohe, ktorú sme ostatným zadali len ústne.

Bližšie: *Dieťa hovoriace iným jazykom: možnosti kompenzačnej podpory v predškolskom vzdelávaní.* Dostupné: <https://www.statpedu.sk/files/sk/svp/zavadzanie-isvp-ms-zs-gym/materska-skola/metodicke-materialy/dieta-hovoriace-inym-jazykom-moznosti-kompenzacnej-podpory-predskolskom-vzdelavani.pdf>

Rozvoj čitateľskej gramotnosti je o niečo väčšou výzvou **pre dieťa s ťažkosťami vo verbálnom vyjadrovaní**, prípadne **dieťa s narušenou komunikačnou schopnosťou**. Podľa odborníkov (Vančíková ed., 2021), je cestou k úspechu partnerská a podnecujúca komunikácia s bohatou neverbálnou zložkou, vďaka ktorej dochádza k lepšiemu vzájomnému porozumeniu. Dôležité je používať primeranú slovnú zásobu. Okrem toho je dôležité:

- Vyhybať sa otázkam, ktoré nedávajú dieťaťu možnosť zapojiť sa do rozhovoru a nezodpovedajú momentálnemu záujmu dieťaťa.

- Neklásť príliš veľa otázok naraz či v krátkom čase. Nezasypať dieťa príliš veľkým množstvom verbálnych stimulov.
- Sústrediť sa na tempo svojho verbálneho prejavu. Voliť pomalšie tempo, dopriať dieťaťu čas, aby informáciu spracovalo.
- Používať jednoduché slová, krátke vety a dlhšie inštrukcie rozdeľovať na viac častí.
- Využívať komunikačné stratégie, ako napríklad komentovanie („... namočil si štetec do zelenej farby, zapíňaš plochu zelenou farbou, teraz maľuješ modrou farbou, namaľoval si mrak...“). Deti s komunikačnými problémami môžu prostredníctvom takýchto aktivít prekonávať komunikačnú bariéru cez mimiku, gestá, posunky alebo pohyb.

Bližšie: *Dieťa s rizikovým vývinom: možnosti kompenzačnej podpory v predškolskom vzdelávaní.*
Dostupné: <https://www.statpedu.sk/files/sk/svp/zavadzanie-isvp-ms-zs-gym/materska-skola/spu-diet-a-rizikovym-vyvinom-web-final.pdf>

ZÁVER

Žijeme v spoločnosti, kde sú spôsobilosti človeka jasne a zrozumiteľne vyjadrovať svoje myšlienky, želania, postoje a emócie nielen cenené, ale sú aj želaným prostriedkom uspokojovania jeho potrieb. Zároveň je veľmi dôležité, aby sa ľudia vedeli dobre orientovať v spleti informácií, ktoré sú reprezentované verbálnymi výpoveďami iných ľudí, rozmanitými symbolmi, obrazmi a znakmi ako aj množstvom písaných textov. V záplave informácií, ktoré dnes poskytujú elektronické médiá, je okrem ich porozumenia dôležitá aj spôsobilosť ich kritickej recepcie. Je preto mimoriadne dôležité venovať náležitú pozornosť rozvoju široko poňatej gramotnosti už v ranom veku dieťaťa. Ako fundament takto široko poňatej gramotnosti je spôsobilosť čítať a písať ako prirodzenej ľudskej činnosti, ktorá nemá len technickú podobu (osvojená technika čítania a písania), ale je chápaná ako nástroj, prostredníctvom ktorého dokáže človek rozumieť a produkovať kultúrne významy a orientovať sa vo svete, v ktorom žije.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- Allen, K. E., & Marotz, L. R. (2002). *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let*. Praha: Portál.
- Bacus, A. (2004). *Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let*. Praha: Portál.
- Fisher, R. (2009). *Creative Dialogue: Talk for Thinking in the Classroom*. London & New York: Routledge.
- Goodman, K. (1986). *What's Whole in Whole Language*. New Hampshire: Heineman.
- Holešovský, F. (1971). *Tvár a řeč ilustrácie pre deti*. Bratislava: Mladé letá.
- Holešovský, F. (1977). *Ilustrace pro deti. Tradice, vztahy, objevy*. Praha: Albatros.
- Kasáčová, B. (2004). *Učitel'ská profesia v trendoch teórie a praxe*. Prešov: Metodicko-pedagogické centrum.
- Kasáčová, B., Kosová, B., Pavlov, I., Pupala, B., & Valica, M. (2006). *Profesijný rozvoj učiteľa*. Prešov: Metodicko-pedagogické centrum v Prešove.
- Kováčová Švecová, Z., & Simanová, L. (2020). *Čítanie a čitateľstvo slovenských detí*. Metodika na podporu čítateľstva žiakov v mladšom školskom veku. Banská Bystrica. Belianum.
- Learning to Read and Write: Developmentally Appropriate Practices for Young Children. A joint position statement of the International Reading Association and the National Association for the Education of Young Children. In *Young Children*, July 1998, 53(4), pp. 30–46. Dostupné: https://www.naeyc.org/positionstatements/learning_readwrite
- Lipnická, M. (2002). *Pedagogické prístupy k deťom s rozmanitými potrebami*. Zvolen: Písmenkové školičky pre malé detičky.
- National Association for the Education of Young Children. In *Young Children*, July 1998, 53(4), pp. 30–46.
- Pupala, B., & Danišková, Z. (eds.) (2021). *Dieťa hovoriace iným jazykom: možnosti kompenzačnej podpory v predškolskom vzdelávaní*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav.
- Stanislavová, Z. (1999). Autenticita a detský aspekt: (k poetike modernej a postmodernej detskej literatúry). In *Autenticita a literatúra : zborník referátů z literárnej konferencie*, (p. 137-141).
- Výchova a vzdelávanie k sociálnej spravodlivosti. (2003). Príručka pre školiteľa. Žiar nad Hronom: Nadácia školy dokorán.
- Vančíková, K. (2013). Učiteľ – profesionál z pohľadu multikultúrnej výchovy. In K. Vančíková & kol., *Multikultúrna výchova a jej miesto v príprave učiteľov*. (p. 52-70). Banská Bystrica: PF UMB Banská Bystrica.
- Vančíková, K. (2019). *Multikultúrna výchova v materskej škole – námety a aktivity*. Bratislava: Raabe.
- Vančíková, K. (eds) (2021). *Dieťa s rizikovým vývinom: možnosti kompenzačnej podpory v predškolskom vzdelávaní*. Štátny pedagogický ústav.
- Zápotočná, O., & Petrová, Z. (2010). *Jazyková gramotnosť v predškolskom veku*. Trnava: PDF TU.

PRÍLOHY

Príloha 1: Knižné typy pre čitateľov predškolského veku

	názov diela	autor	Téma	odborná recenzia
mladší predškolský vek od 1 – 3 rokov	Anabelka sa smeje dvojhlasne	M. Hlušíková	rodina, súrodenecké vzťahy	V knihe sú originálne zachytené konvenčné postupy napr. spôsob sujetového využitia detskej fantázie (Stanislavová, Klimovič, Dziak, 2021).
	Lili a Momo	K. Macurová	priateľstvo, strach, samota	Kniha je ústretová a zrozumiteľná už deťom v rannom veku, pritom je podnetná aj pre začínajúceho čitateľa vďaka zložitým i menej zložitým ľudským témam, zastupuje širokú škálu pocitov (Vráblová, 2018).
	Môj kocúr Tamtam	Ľ. Paľo	láska k zvieratám	Autor sa v príbehoch dômyselne približuje najmladšiemu čitateľovi k jeho vývinovým potrebám, je inšpiratívna aj ako umelecký koncept (Vráblová, 2020).
	Gabko v škôlke	A. Skalová	škôlkarské problémy, priateľstvo	Vďaka týmto sériám sa deti naučia ľahko vyrovnávať s každodennými situáciami. Funkčné zakomponovanie didaktickej a poznávacej funkcie sa stáva prínosným čítaním pre predškolača (Dziak, 2021).
	Eliška nie je strašidlo	S. Čechová	inakosť	Problematika inakosti bez explicitného moralizovania a didaktizujúcich „príveskov“ (Stanislavová, Dziak, 2022).
starší predškolský vek od 3 – 6 rokov	Filipko	Z. Štelbaská	ľudia a vzťahy, príroda, fantázia	Text je silný svojou náučnou zložkou, ktorá je však podaná ľahko, vtipne, hravo, so zmyslom pre slovné hračky (uletsknihou.sk).
	Mačky letia do Kanady	J. Blažková	cestovanie, priateľstvo, medziľudské vzťahy	Knižka predstavuje hravé, dynamické čítanie, v ktorom autorka deti vtáhuje do deja aj vďaka schopnosti rozvíjať ich obrazotvornosť a koncentráciu. Zároveň ich však nenúti hľadať v texte rôzne formy ponaučenia (Mašlejová, 2021).
	Pirátske rozprávky	V. Dianišková	priateľstvo, láska, vzájomná dôvera	Autorka plynule prelína skutočný svet s magickým. V texte využíva symboliku a metaforický jazyk blízky aj deťom. Knihu dotvárajú ilustrácie zašifrovaných obsahov, ktoré môžu detskému čitateľovi otvoriť cestu k čítaniu (Baďová, 2020).
	Pod' do rozprávky	D. Dziak	medziľudské vzťahy, príroda, fantázia	Autor disponuje prirodzenou schopnosťou empaticky sa vcítiť do myšlienkového sveta detí, o čom svedčí dynamickosť textov, prístupný jazyk. Texty sú jednoduché a humorné (Gabrišová, 2022).
	Túlavý braček	T. Revajová	Rodina	Autorka dala svojmu príbehu zvláštne čaro, prejavujúce sa najmä v originálnych rečových prejavoch detí, ale aj rodičov (Hrubý, 2023).

Zdroj: Kamenská, E. (2023). Didaktický potenciál súčasnej slovenskej prózy pre deti predškolského veku. [Bakalárska práca, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta]. <https://opac.crzp.sk/?fn=detailBiblioFormChildY5IIS&sid=F806E6B7D49B8C8B1A6EFCF8458C&seo=CRZP-detail-kniha>

Príloha 2: Knižné typy pre čitateľov mladšieho školského veku

	názov knihy	autor(i)	nosné témy
univerzálne témy	Stratená vec	Shaun Tan	straty a nálezy
	Prečo bývame za mestom	Peter Stamm	hľadanie ľudského šťastia, spokojnosti, vzájomného porozumenia
	Dievčatko Momo a stratený čas	Michael Ende	čas, jeho dôležitosť a potreba, umenie počúvať, empatia, súcit a pomoc iným, životné istoty a pravdy
	Anna	Jostein Gaarder	klíma, životné prostredie, zodpovednosť za svet, aktivizácia, človeka, medzigeneračné kontakty
	Ďalšie knižné tipy: Môj dedko je čerešňa (Angela Nanetti), Jakub a obrovská broskyňa (Roald Dahl), Charlie a továreň na čokoládu (Roald Dahl), Eduard a jeho zázračná cesta (Kate DiCamillo), Muminovci: Povodeň u Muminovcov (Tove Jansson), Oliver Twist (Charles Dickens), Šťastný princ a iné rozprávky (Oscar Wilde), Anton a Jonatán (Jostein Gaarder), Dierožrút (Slávka Liptáková), Láskavé rozprávky (Branislav Jobus), Starec, ktorý lietal (Ján Milčák), Gréta (Andrea Gregušová), Rozprávky pre zvedavé deti, zvieratá a dospelých (Jozef Slovák)		
unikátne, špecifické témy	Je Miška myška?	Taťjana Lehenová	vznik života, narodenie dieťaťa, mikrosvet rodiny a budovanie vzťahov
	Môžu superhrdinovia nosiť okuliare?	Soňa Lutherová	hendikep, rešpekt, empatia medzi deťmi
	Mimi a Líza	Katarína Kerekesová, Alexandra Salmela	zdravotný hendikep
	Zberný dvor	Branislav Jobus	ekológia, separovanie, druhotné spracovanie odpadu
	Môj anjel sa vie biť	Roman Brat	šikana v jej rôznych podobách
	Chalan v sukni	David Williams	inakosť, rešpekt
	Ďalšie knižné tipy: Úžasná cesta Barnabyho Brocketa okolo sveta (John Boyne) - inakosť, Leonardo, kocúr z ulice (Ján Uličiansky) - inakosť, multikultúrna výchova, Útek (Marek Vadas) - utečenci, migrácia, Malý princ (Antoine de Saint Exupéry), Hľadám lepšiu mamu (Gabriela Futová), O bezvláske (Gabriela Futová), Chlapec v pásikavom pyžame (John Boyne)- 2. svetová vojna, holokaust, Múr (Peter Sís) - život v socializme, sloboda a nesloboda, Analfabeta Negramotná (Ján Uličiansky) - čítanie, gramotnosť, Ja som Smrť (Elisabeth Helland Larsenová) - smrť ako opozitum k životu, Ja som Život (Elisabeth Helland Larsenová) - život ako opozitum k smrti, Lentilka pre dedka Edka (Ivona Březinová) - choroba, Deti kapitána Migranta (Miroslava Grajciarová) - migrácia.		
fantastika/ fikcia	Chlapec s očami ako hviezdy	Pero le Kvet	sen, snová krajina
	Čárymáryfučpunč	Michael Ende	záchrana sveta, veľký čin
	Med z ľadových kvetov	Peter Karpinský	náprava chyby, oprava pokazeného, dobrodružstvo, výprava do neznáma
	Ďalšie knižné tipy: Eduard a jeho zázračná cesta (Kate DiCamillo), Skellig (David Almond), Kamoš obor (Roald Dahl), Čarodejnice (Roald Dahl), Harry Potter (J. K. Rowlingová), Letopisy Narnie (Clive Staples Lewis), Alica v krajine zázrakov (Lewis Carroll), Mary Poppins (Pamela		

	Lyndon Traversová), Peter Pan (James Matthew Barrie), Čarodejník z krajiny OZ (Lyman Frank Baum), Dievča, ktoré pilo mesačný svit (Kelly Barnhill)		
realita /reálny svet, náučná a vecná detská literatúra	Tajný život mäsožravých rastlín	Elena Finnová	rastliny a ich fascinujúci mikrosvet
	Zem za 30 sekúnd	Anita Ganeri	jednoduchá a prehľadná encyklopédia
	Počuješ rozprávať stromy?	Peter Wohleben	les a jeho tajomstvá
	Ďalšie knižné tipy: Mapy: obrázková cesta po pevninách, moriach a kultúrach sveta (Aleksandra Mizielińska, Daniel Mizieliński), Hávedník (Jiří Dvořák), Pod vodou/Pod zemou (Aleksandra Mizielińska, Daniel Mizieliński), Nie je opica ako opica (Lucia Kršková, Barbara Kršková), Ako maliari vidia svet (Katarína Kosánová, Andrea Gregušová), Hlbokomorské rozprávky (Monika Kompaníková), Veľká kniha o malých tvoroch (Yuval Zommer), Vesmír, hviezdy a slizkí ufóni (Nick Arnold)		
dobrodružná literatúra, literatúra s chlapčenským hrdinom	Babka na rebríku	Dušan Dušek	neobyčajná rodina a krásny vzťah vnuka a babky
	Dobrodružstvá Alfiho Cibulfu	Vivien French	hrdina proti svojej vôli
	Dobrodružstvá kapitán Bombardáka	Dav Pilkey	dobrodružstvo, tajomstvo, priateľstvo, medzigeneračné konflikty
	Len sa teš, Pampúch	Marta Hlušíková	priateľstvo, dobrodružstvo, napätie, tajomstvá, sladká pomsta proti šikane
	Babka gauernerka	David Williams	vzťah vnuka a netradičnej babky
Ďalšie knižné tipy: Prešibané dvojčatá (Alena Penzešová), Z neba padá čokoláda (Gianni Rodari), Malý Mikuláš (René Goscinny a Jean-Jacques Sempé), Najhoršie deti na svete (David Williams), Príbehy Doktora Proktora (Jo Nesbo), Slávna päťka (Enid Blyton), Škola za rohom alebo nezbedy školáka Šuška (Roman Brat), Čo učky nevidia (Gabriela Futová), Operácia Búrkové mračno (Jorn Lier Horst), Detektívna kancelária LasseMaja – Záhada múmie (Martin Widmark, Helena Willis), Koniec sveta a čo je za ním (Monika Kompaníková), Rodičia sa mi vymkli spod kontroly (Pete Johnson), Cibulfkove dobrodružstvá (Gianni Rodari)			
próza s dievčenskou hrdinkou	Rozprávky po telefóne	Giani Rodari	vzťah otca a dcéry
	Tri životy Maxi	Gerti Tetzner	priateľstvo, túžba byť na chvíľu niekým iným, žiť jeho život
	Marínka Somarinka	Marka Staviarska	dievča – šibalka, aktivistka, vodkyňa
	Petronela Jablčková	Sabine Stading	životná zmena, sťahovanie, strata životných istôt, nový domov
	Ďalšie knižné tipy: Našťastie nemáme mlieko (Chris Riddell), Príbehy na dobrú noc pre rebelky (Elena Favilli, Francesca Cavallo), Zvon (Branislav Jobus), Madam Ježibaba (Zuzana Csontosová), Superženy – príbehy výnimočných žien z našej histórie (Andrea Kellö Žáčková, Zuzana Bartová), Tajná záhrada (Frances Hodgson Burnettová), Spoločenstvo čarovných jednorozcov (Selwyn E. Phipps), Žofka z mačacej ulice (Agnieszka Tyszková), Anna zo Zeleného domu (Lucy Maud Montgomeryová), Sabínkine prázdniny (Jana Bodnárová), Kvapky na kameni – 50 príbehov českých a slovenských rebeliek (Monika Kompaníková, Kamila Musilová), Kde sú včely? (Zuzana Štelbaská, Tina Minorová), Ňuňo (Denisa Fulmeková), Adela, ani to neskúšaj (Peter Karpinský), Mortina a protivný bratranec (Barbara Cantini). Lujza a Lotka (Erich Kästner), Zbojníkova dcéra Ronja (Astrid Lindgrenová), Pipi Dlhá Pančucha (Astrid Lindgrenová)		

Zdroj: spracované podľa Kováčová Švecová, Z., & Simanová, L. (2020). Čítanie a čitateľstvo slovenských detí. Metodika na podporu čítateľstva žiakov v mladšom školskom veku. Banská Bystrica: Belianum.

Príloha 3: Tipy na efektívne čítanie vo fáze predčítavania

	Tipy na efektívne čítanie:	Tipy na výber knihy:
Dieťa do 1 roku	<ul style="list-style-type: none"> - nechajte pracovať zmysly dieťaťa, - pomenúvajte obrázky v knihe, - dovoľte mu preskakovať strany, - používajte knihu ako ktorúkoľvek inú hračku, - otáčajte strany v knihe a prezerať si obrázky, - opisujte obrázky gestami, pantomímou, - používajte mimiku tváre, - napodobňujte zvuky predmetov a zvierat v knihe, meňte hlasy. 	<ul style="list-style-type: none"> - senzomotorické knihy, - tzv. quiet books - textilné knihy, - kontrastné knižky, - veľké obrázkové leporelá. <p>☆ Vyberajte ekologické a bezpečné knihy pre deti.</p>
Dieťa do 2 rokov	<ul style="list-style-type: none"> - pomáhajte dieťaťu pomenúvať obrázky, - opisujte obrázky krátkymi a jednoduchými vetami, - vyzvite dieťa, aby ukázalo predmet, obrázok o ktorom čítate, - používame jednoduché slová alebo dvojslovné kombinácie (pozri, motýľ), - využívajte pantomímu (macko plače), gestikuláciu (macko papá) a mimiku (mňam, mňam), meňte hlasy, - vysvetľujte, čo sa deje na obrázkoch. 	<ul style="list-style-type: none"> - knihy inšpirované bežným životom, - veľké obrázkové leporelá, - básničky, rečňovanky, rýmovačky, - rozprávkové knihy na spanie, - príbehy s jednoduchým príbehom a veľkými obrázkami, - knihy s reálnymi obrázkami (na farme, na dvore, v detskej izbe..) <p>☆ Vyberajte knihy s kvalitnými ilustráciami.</p>
Dieťa do 3 rokov	<ul style="list-style-type: none"> - pýtajte sa dieťaťa, čo chce čítať, - pýtajte sa ho jednoduchými otázkami na obsah deja, - pracujte s gestikuláciou a mimikou tváre, meňte hlasy pri dialógoch postáv, - pri čítaní známych riekaniak alebo krátkych príbehov nedokončíte poslednú vetu alebo slovo a počkajte, kým ju dieťa doplní, - pokúste sa s dieťaťom zdramatizovať časť príbehu, - vysvetľujte dieťaťu nové slová v texte. 	<ul style="list-style-type: none"> - knihy inšpirované bežným životom (moje telo, režim dňa, režim v škôlke, o zvieratách, o vesmíre, u lekára, tvary, zmysly...) - knihy s číslami a písmenami, - knihy o emóciách, - knihy s jednoduchou ilustráciou. <p>☆ Kresby v knihe by mali obsahovať zaujímavé detaily, ku ktorým sa môžete neskôr vracieť a diskutovať o nich.</p>
Dieťa do 4 - 5 rokov	<ul style="list-style-type: none"> - čítajte deťom príbehy s jednoduchšou dejovou líniou, s opakujúcimi sa slovami a frázami, - nechajte dieťa doplniť dej príbehu, - požiadajte dieťa o prerozprávanie príbehu, 	<ul style="list-style-type: none"> - Knihy na spoznávanie sveta, objavovanie (o dinosauroch, vesmíre, zvieratách...), - zošitové knihy na doplnenie.

	<ul style="list-style-type: none"> - siahajte po knihách, ktoré sa zameriavajú na známe témy a situácie, - vyberajte knihy, ktoré obsahujú kompletnejšie príbehy, - obrázky by mali byť súčasťou príbehov, - text v knihách by mal obsahovať veľké písmená. 	<p>☆ Dbajte na to, aby slovná zásoba knihy bola bohatá, ale zároveň aby jej dieťa rozumelo.</p>
<p>Predškolský vek</p>	<ul style="list-style-type: none"> - popri čítaní kníh sa zamerajte aj na rozpoznávanie slov a písmen abecedy, - vyberajte knihy s dlhším textom, s rozlišovaním viacslabičných slov, - siahnite po knihách, v ktorých môže dieťa doplniť text na základe pomenovania obrázku, - čítajte knihy, v ktorých sa objavujú nové slová, opisnejší jazyk a zavádzajú sa v nich rôzne časy, - venujte pozornosť nie len známym, ale aj abstraktnejším témam, - vyberajte príbehy, ktoré obsahujú problém a riešenie, - vyberajte príbehy s dialógmi. 	<ul style="list-style-type: none"> - knihy s detskou tematikou, o zvieratách, prírode, rôznych dobrodružstvách ľudové rozprávky, poučné, plné napínavých príbehov a humoru, - knihy s krátkymi, melodickými a veselými básničkami o abecede. <p>☆ Vhodné sú aj rôzne interaktívne knihy, v ktorých na deti čaká množstvo hádaniek, dopĺňovačiek, úloh, ktoré rozvíjajú ich motoriku, kreativitu a abstraktné myslenie.</p>

Príloha 4: Pracovný list k stratégii: Pýtajte sa na text a slová v príbehu

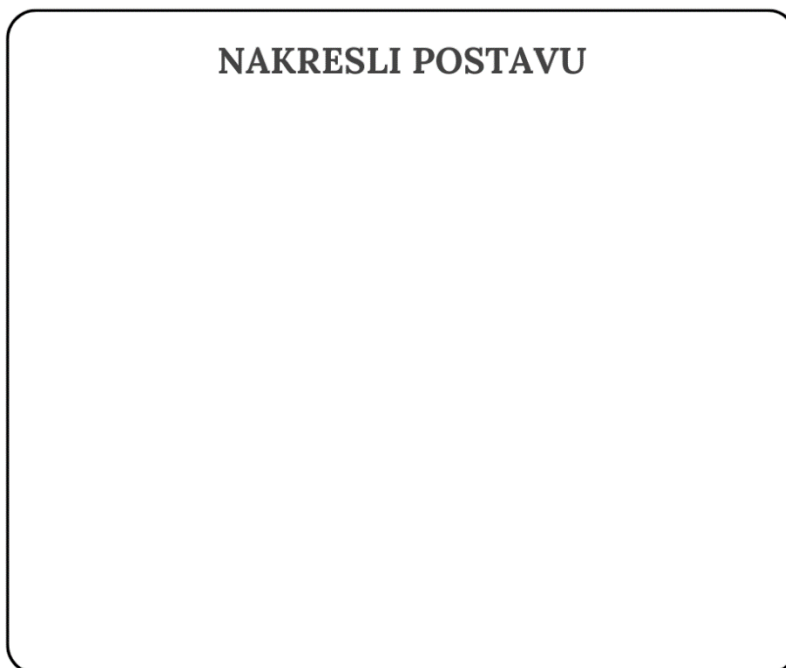
NÁZOV KNIHY: _____

PROFIL POSTAVY

MENO POSTAVY: _____

ÚLOHA POSTAVY V PRÍBEHU

NAKRESLI POSTAVU

NÁZOV KNIHY: _____

3 ČO SOM SA NAUČIL/A

2 ZAUJALO MA

1 CHCEM SA OPÝTAŤ

Názov: ČITATEĽSKÝ PROGRAM PRE DETI DO 10 ROKOV

Autori: prof. PaedDr. Katarína Vančíková, PhD.
Mgr. Barbara Švidraň Basarabová, PhD.
prof. PaedDr. Štefan Porubský, PhD.

Recenzovali: Mgr. Monika Perecárová
Mgr. Michaela Vargová, PhD.

Jazyková korekcia: Mgr. Katarína Ďurišová

Návrh obálky: Mgr. Barbara Švidraň Basarabová, PhD.

Rozsah: 58 strán

Vydanie prvé

ISBN: 978-80-974741-3-3
(online dokument)

„Predkladaná publikácia má veľký potenciál. Štýlom, obsahom a kvalitou sa môže stať zaujímavou nielen pre odbornú verejnosť, ale aj pre rodičov detí, ktorým záleží na výchove a vzdelávaní detí prostredníctvom kníh a rozvíjaní ich čitateľskej gramotnosti.“

Michaela Vargová

„Publikácia veľmi zrozumiteľným a presným jazykom pomenúva dôležitosť rozvoja čitateľskej gramotnosti, s ktorou je úzko spätý aj rozvoj čitateľstva. Práve tu vnímam jej dôležitosť - väčšinou sa hovorí o čitateľskej gramotnosti a na čitateľstvo sa zabúda.“

Monika Perecárová

